

MEKAN BİLİMLERİNDE KÖY ENSTİTÜSÜ ARAŞTIRMALARININ GELİŞİMİ, SİSTEMATİK BİR ANALİZ

DEVELOPMENT OF VILLAGE INSTITUTE STUDIES IN SPATIAL SCIENCES, A SYSTEMATIC ANALYSIS

Makale Bilgisi | Article Info

Başvuru: 28 Temmuz 2024	Received: July 28, 2024
Hakem Değerlendirmesi: 6 Eylül 2024	Peer Review: September 6, 2024
Kabul: 8 Kasım 2024	Accepted: November 8, 2024

DOI : 10.22520/tubaked.1523759

Seval CÖMERTLER*

ÖZET

Köy Enstitüleri Türkiye’de nüfusun büyük bir çoğunluğunun kırsal alanlarda yaşadığı ve kırsalın eğitimden sağlığa, ulaşımdan ekonomiye pek çok alanda yetersizlikler ve sorunlarla karşı karşıya olduğu Erken Cumhuriyet Dönemi’nde, köyün canlandırılması için geliştirilmiş özgün bir eğitim modelidir. Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinin kırsaldaki en önemli uygulamalarından biri olan Köy Enstitüleri hakkında günümüze değin pek çok araştırma yapılmıştır. Eğitim, tarih, sağlık bilimleri, siyasal bilimler, ekonomi, güzel sanatlar gibi birçok farklı disiplininin bakış açısından ele alınan Köy Enstitüleri mekansal açıdan da incelenmiştir. Bu makalede mekan bilimlerinde köy enstitüsü araştırmalarının gelişimini sistematik bir şekilde analiz etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, niceliksel ve niteliksel yöntemler kullanılarak 28 adet çalışma incelenmiştir. Sistematik analiz kapsamında mekan bilimlerinde köy enstitüsü araştırmalarının tarihsel süreçte gelişimi, bu gelişimin dinamikleri, araştırmaların hangi bağlamlarda ve hangi yöntemlerle ele alındığı, hangi konuların incelendiği, araştırmaların özgün değeri, önemi ve literatüre katkısı ortaya konulmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, mekan bilimlerinde, kadın araştırmacıların öncülüğünde, meslek odalarının ve sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle önemli ölçüde son on yılda gelişen Köy Enstitüleri literatürü, genel olarak, yerleşkelerin mimari ve mekansal özelliklerine, planlamasına, kırsal kalkınmaya katkısına ve kültürel miras oluşuna odaklanmakta; yerleşkelerin tüm değerleri ile bütüncül bir şekilde korunmasını ve kırsal planlama çerçevesinde ele alınmasını önermektedir. Özgün araştırmalardan oluşan bu literatürün ortaya koyduğu bilgi birikimi ve öneriler dikkatle değerlendirilmelidir. Ayrıca, köy enstitüsü yerleşkelerinin çevreleriyle birlikte modern bir köy örneği teşkil edecek şekilde ele alınması için kırsal alanlara yönelik gelişen yeni yaklaşımlar dikkate alınmalı, yerleşkelerde akıllı köy enstitüsü kurulmalı, bu hususlar sonraki araştırmalarda çok disiplinli bir bakış açısından ele alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Köy Enstitüleri, Köy Enstitüsü Araştırmaları, Mekan Bilimleri, Sistematik Analiz, Koruma, Kırsal Kalkınma ve Planlama, Akıllı Köy Enstitüsü

* Doç.Dr., Şehir Plancısı, Uşak / Türkiye
e-posta: sevalcomertler@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9823-1509

ABSTRACT

Village institute was a unique education model developed for revitalization of villages in the Early Republican Period, when the majority of population in Türkiye lived in rural, and countryside faced with inadequacies and problems in many areas from education to health, from transportation to economy. Until today, many studies have been conducted on village institutes, one of the most important applications of the modernization of the Early Republican Period in rural areas. Village institutes, which were discussed from the perspective of many different disciplines such as education, history, health sciences, political sciences, economy, and fine arts, were also examined from a spatial perspective. This article aimed to systematically analyse the development of village institute studies in spatial sciences. For this purpose, 28 studies were examined using quantitative and qualitative methods. In the analysis, historical development of village institute studies, dynamics of this development, studies' contexts, methods, subjects, original value, importance and contribution to literature were revealed. According to the findings, in spatial sciences, village institutes literature, which has developed significantly in the last decade under the leadership of women researchers and with support of professional chambers and civil society organizations, generally focuses on campuses' architectural and spatial characteristics, planning, contribution to rural development and cultural heritage status; and suggests that the campuses should be protected in a holistic manner with all their values and addressed within the framework of rural planning. Knowledge and suggestions presented by this literature, which consists of original studies, should be carefully evaluated. In addition, to develop campuses with their surroundings as a modern village, new approaches to rural areas should be considered, smart village institute should be established in campuses. These issues should be addressed from a multidisciplinary perspective in subsequent studies.

Keywords: Village Institutes, Village Institute Studies, Spatial Sciences, Systematic Analysis, Conservation, Rural Development and Planning, Smart Village Institute

GİRİŞ

Köy Enstitüleri Türkiye’de nüfusun büyük bir çoğunluğunun kırsal alanlarda yaşadığı ve kırsalın eğitimden sağlığa, ulaşımdan ekonomiye pek çok alanda yetersizlikler ve sorunlarla karşı karşıya olduğu Erken Cumhuriyet Dönemi’nde, köyün canlandırılması için geliştirilmiş özgün bir eğitim modelidir. İsmail Hakkı Tonguç tarafından geliştirilen Köy Enstitüleri modeli temel olarak “iş için, iş içinde, iş ile eğitim” yoluyla yaparak öğrenmeye dayanan bir köy öğretmeni yetiştirme sistemidir (Yeşiltepe ve Kıvılcım Çorakbaş, 2022; Çetin ve Kahya, 2017; Tonguç, 1998). Bu sistem içinde 1940-1954 yılları arasında Türkiye genelinde toplam 21 köy enstitüsü faaliyet göstermiştir.

Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940’ta kabul edilen 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu’na dayanarak, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç’un öncülüğünde kurulmuştur. Köy Enstitüleri Kanunu’nun 1. maddesi çerçevesinde, enstitülerin kuruluş amacı köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek olarak belirlenmiştir. Ayrıca kanunun 6. maddesi çerçevesinde, Köy Enstitülerinden mezun öğretmenlerin tayin edildikleri köylerde her türlü eğitim işlerini görmesi ve ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması için köylülere rehberlik etmesi istenmiştir (Köy Enstitüleri Kanunu, 1940). Bu doğrultuda, Köy Enstitülerinde verilen eğitimle köye öğretmen yetiştirme ötesinde, genç öğretmen adaylarının köy hayatını geliştirebilmeleri, sadece öğrencilere değil, köylülere de örnek olabilmeleri ve onların sorunlarına çözüm bulabilmeleri için tarımdan hayvancılığa ve inşaata kadar pek çok alanda donanım sahibi olmaları planlanmıştır (Kıvılcım Çorakbaş ve Sümertaş, 2012). Bu nedenle Köy Enstitülerinin eğitim programı içinde kültür derslerinin yanı sıra uygulamalı ziraat dersleri ve teknik dersler de yer almış, üretim ön planda tutulmuştur (Lev. 1).

Köy Enstitüleri eğitimden kalkınmaya, kampüs ölçeğinden ülke ölçeğine yayılan bir yelpazede planlı bir yaklaşımın ürünüdür (Şimşek ve Mercanoğlu, 2018). Köy Enstitüleri fikri hayata geçirilmeden önce bir dizi hazırlık ve deneme yapılmış, bu bağlamda eğitimin nasıl olacağı, kimlerin eğitim vereceği, enstitülerin nerelerde kurulacağı, nasıl inşa edileceği gibi konulara getirilen çözümlerle gelişerek nihai halini almıştır (Çetin ve Kıran, 2019). Köy Enstitüleri vasıtasıyla eğitim ve kalkınma seferberliğinin tüm ülkeye dengeli bir şekilde dağılması için her bir köy enstitüsüne yönelik etki alanı belirlenmiş, bölgeleme çalışması yapılmıştır. Enstitüler için yer seçimi yapılırken bölgelerin nüfus yoğunluğu, coğrafyası, sosyo-ekonomik durumu, eğitim ve kalkınma yönünden gereksinimleri göz önüne alınmış ve kentlerin dışında, demiryolu / ana yol güzergahına yakın bir köyün hemen dışında yer alan işlenmemiş araziler tercih edilmiştir (Kaplukan, 2012).

Köy Enstitüleri eğitim modelinin uygulamayı içeren yapısından dolayı enstitü mekanları olarak yerleşke ortamı benimsenmiştir (Şimşek ve ark., 2023). Toplamda 15 köy enstitüsü yerleşkesi için 1940-1943 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı’nca ulusal mimari proje yarışmaları düzenlenmiş, bu yarışmalara Emin Onat ve Leman Tomsu gibi dönemin önde gelen mimarları katılmıştır (Kıvılcım Çorakbaş ve Sümertaş, 2012). Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü Yapı Kolu’nun başına Mualla Eyüboğlu Anhegger’in getirilmesinden sonra, projelerin bir kısmı burada üretilmeye başlanmıştır (Çetin ve Kahya, 2017). Az sayıdaki enstitüde ise var olan yapı ve yerleşkeler kullanılmıştır (Kıvılcım Çorakbaş ve Yeşiltepe, 2015).

Projeleri çoğunlukla yarışmalar yoluyla elde edilen ve büyüklüğü 150 ile 7000 dekar arasında değişen bu yerleşkeler inşa edildikleri dönemde büyük ve modern birer köy örneği teşkil etmiştir (Şimşek ve Mercanoğlu, 2018). Böyle bir ortamda Köy Enstitülerinde kısa sürede 17.000 öğretmen ile 7.300 sağlık memuru yetiştirilerek köylere atanmış, mezunlar köyün ve köylünün kalkınmasına katkıda bulunmuşlardır (Kartal, 2008, s. 26). Ayrıca, Köy Enstitüleri kadın ile erkek arasında cinsiyete dayalı eşitsizliği azaltmış, toplumda demokrasi kültürünün gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bunların yanı sıra enstitüler, yeni üretim yöntemleri, yeni ürün ve pazar olanakları getirmiş, böylece buldukları çevreye doğrudan ve dolaylı olarak ekonomik, kültürel ve toplumsal anlamda etki etmiştir (Kartal, 2008). Ayrıca, Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinin önemli bir uygulaması olan enstitüler (Gül ve Alican, 2014), kuruldukları yerleşimleri elektrik, radyo ve telefon gibi dönemin modern iletişim, ulaşım ve altyapı imkanlarıyla da tanıştırmıştır. Böylece, kısa sürede Köy Enstitüleri yerleşkeleri ve çevreleri sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan bölgelerinin merkezi durumuna gelmiştir (Hovardaoğlu, 2014).

Ancak, Köy Enstitüleri ile ilgili kamuoyunda ve TBMM oturumlarında yaşanan tartışmaların neticesinde, enstitülerin temel ilkeleri ortadan kaldırılmış, “iş içinde eğitim” anlayışı sistemli bir şekilde değiştirilmiştir (Kaplukan, 2012). Bu çerçevede, 1947’de Köy Enstitüsü Öğretim Programı ve Yönetmeliği’nde yapılan değişikliklerle, öğrencilerin iş eğitimi almaları, okul yönetimine katılmaları, mezunlara arazi tahsis edilmesi ve benzeri uygulamalardan vazgeçilmiştir (Aydın, 2021). Köy Enstitüleri 27 Ocak 1954’te kabul edilen 6234 sayılı kanunla öğretmen okullarına dönüştürülerek kapatılmışlardır (Kaplukan, 2012; Aysal, 2005). Köy Enstitüleri kapatıldıktan sonra, yerleşkeler önce öğretmen okulu olarak, sonraları eğitim sistemindeki yeni değişiklikler neticesinde ilköğretmen okulu, öğretmen lisesi ve Anadolu öğretmen lisesi olarak kullanılmıştır.

Levha 1

Köy Enstitülerinde Eğitim, Kolektif Üretim ve Öğrenme Ortamında İnşa Faaliyetleri / *Education in Village Institutes, Collective Production and Construction Activities in a Learning Environment*. 1-2) Köy Enstitüsü Öğrencileri Yazı ve Fen Bilgisi Derslerinde / *Village Institute Students in Writing and Science Classes* (Çalışkan, 2020, s. 104); 3) Mandolin Çalan Kız Öğrenci, Çifteler Köy Enstitüsü / *Female Student Playing Mandolin, Çifteler Village Institute* (Işın, 2012'den aktaran Aladağ, 2019, s. 76); 4) Biçki-Dikiş Derslerinde Dikiş Makinası Kullanan Öğrenciler / *Students Using Sewing Machines in Tailoring and Sewing Classes* (Şimşek ve Mercanoğlu, 2018, s. 267); 5) Uygulamalı Ziraat Dersleri Kapsamında Balıkçılık İşleri, Beşikdüzü Köy Enstitüsü / *Fishing Works within the Scope of Applied Agriculture Courses, Beşikdüzü Village Institute* (Yeşiltepe, 2022, s. 266); 6) Pulur Köy Enstitüsü Öğrencileri Tarım Dersinde / *Pulur Village Institute Students in Agriculture Class* (Kıvılcım Çorakbaş ve Yeşiltepe, 2015, s. 154); 7-9) Uygulamalı Teknik Dersler Kapsamında İmece Usulü İnşa Faaliyetleri, Hasanoğlan Köy Enstitüsü / *Cooperative Construction Activities within the Scope of Applied Technical Courses, Hasanoğlan Village Institute* (İsmail Hakkı Tonguç Belgeliği'nden aktaran Eken ve Güçhan, 2021, s. 241, 238, 228); 10) Öğrenme Ortamında Çatı İnşası, Hasanoğlan Köy Enstitüsü / *Construction of a Roof in a Learning Environment, Hasanoğlan Village Institute* (Baysal, 2012'den aktaran Savaş, 2021, s. 55)

Günümüzde ise bu yerleşkelerin bir kısmı Anadolu lisesi, bir kısmı fen lisesi bir kısmı da sosyal bilimler lisesi olarak kullanılmakta olup (Şimşek ve Mercanoğlu, 2018), bazı yerleşkelerde tarım lisesi açma girişimleri başlamıştır (Yeşiltepe, 2022). Eğitim sistemindeki tüm bu değişiklikler beraberinde köy enstitüsü yerleşkelerinde mekansal bir dönüşüme de yol açmıştır. Süreç içinde köy enstitüsü yerleşkelerinde yeni binalar yapılmış, eski binaların bir kısmı yeniden işlevlendirilmiş, bir kısmı ise işlevsiz kaldığı için yıkılmış ya da harap hale gelmiştir (Dağtekin ve Özdemir, 2020; Kıvılcım Çorakbaş ve Sümertaş, 2014). Eğitim sistemi değişikliklerinden ayrı olarak, mekansal açıdan yerleşkelerle ilgili önemli bir dönüşüm kentsel / kırsal bağlama ilişkin yaşanmıştır. Döneminde kırsalı kalkındırmak için köylere yakın arazilerde kurulan yerleşkelerin birçoğu zaman içerisinde kentsel yerleşim birimlerinin içinde kalmış, diğerleri ise kırsal bağlamını korumaya devam etmiştir (Yeşiltepe, 2022).

Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinin kırsaldaki en önemli uygulamalarından biri olan Köy Enstitüleri, günümüzde, sahip oldukları çeşitli değerler nedeniyle kültürel miras olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede, 2000 yılında Köy Enstitülerinin kültürel miras olarak korunması için önemli adımlar atılmış, ancak tescil ile sınırlı kalan bu adımlar köy enstitüsü yerleşkelerinin korunması konusunda yeterince etkili olamamıştır (Dağtekin ve Özdemir, 2020). Örneğin Pulur Köy Enstitüsü yerleşkesindeki binalar için 2000 yılında alınan tescil kararı, 2003 ve 2010 yıllarında alınan kararlarla tamamen kaldırılmış, tescilin kaldırılmasının ardından özgün yapıların pek çoğu yıkılmıştır (Kıvılcım Çorakbaş ve Yeşiltepe, 2015).

Köy Enstitüsü Araştırmaları

Köy Enstitüleri hakkında günümüze değin pek çok yazı kaleme alınmıştır. Genel olarak, Köy Enstitüleri ile ilgili ilk yazılı metinler Köy Enstitülerinin çıkardığı dergiler, okul yönetimlerinin hazırladığı raporlar, dönemin gazetelerinde çıkan haberler ve hatıralardır. Kapsamlı akademik çalışmalar ise 1950'li yılların sonlarında yılında başlamıştır. Bu bağlamda, Köy Enstitülerine ilişkin ilk akademik araştırma Fay Kirby'nin Columbia Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu 968 sayfalık doktora tezidir (Kirby, 1960). 1940'lı yıllarda bir süre Türkiye'de öğretmen olarak çalışan, 50'lerde hemen hemen tüm illeri dolaşıp pek çok köyü gören Kirby, Köy Enstitülerini tarihsel arka planı, temellendiği fikirler ve deneyler, kuruluşu, teşkilat yapısı, toplumsal bir hareket oluşu, ekonomik hayata etkisi ve kapatılması gibi geniş bir çerçevede ele almıştır. 1962 yılında Kirby'nin tezi kitap olarak Türkçe'ye çevrilmiş ve günümüze değin pek çok baskısı yapılmış olup sonraki araştırmalar için önemli bir kaynak olmuştur (Kirby, 1962). Türkiye'de ise Köy Enstitüleri üzerine lisansüstü araştırmalar Köy Enstitülerinin kapatılışının ardından yaklaşık bir çeyrek yüzyıl geçtikten sonra,

Hüseyin Akyüz'ün Atatürk Üniversitesi'nde hazırladığı "Türk Eğitiminde Köy Enstitüleri Denemesi Üzerine Bir Araştırma" başlıklı doktora tezi ile başlamıştır. Türkiye'de Köy Enstitüleri üzerine ilk lisansüstü tezi olması bakımından önemli olan bu çalışmada Akyüz (1977), Köy Enstitülerinin tarihsel arka planını, İsmail Hakkı Tonguç'u, Köy Enstitülerinin kuruluşuna giden süreçteki ilk denemeleri, Köy Enstitülerinin kuruluşunu, amaçlarını, Köy Enstitülerinde verilen dersleri, Köy Enstitülerinin gelişmesini ve kapatılmasını incelemiştir.

Akyüz'ün çalışmasından sonra, seksenli ve doksanlı yıllarda yeni lisansüstü tezler ve makaleler kaleme alınmış, ancak köy enstitüsü araştırmaları, özellikle 2000'li yıllarda yazılan çok sayıda makale, kitap, bildiri, yüksek lisans tezi ve doktora tezi ile geniş bir literatüre dönüşmüştür. Köy Enstitüleri üzerine yapılan çalışmaları inceleyen güncel bir araştırmada Yılmaz ve ark. (2023), 2002-2021 yılları arasında TR Dizin'de taranan ve 22'si üniversitelere ait olmak üzere toplam 35 dergide yayınlanan 67 adet makale ile 1977-2021 yılları arasında 44 üniversitede, 15 farklı alanda hazırlanan 88 yüksek lisans ve 16 doktora tezi tespit edilmiştir.

Türk eğitim tarihinde ve toplumsal hafızada önemli bir yeri olan Köy Enstitüleri, erken dönemdeki çalışmalarda genel olarak eğitim bilimleri tarafından incelenirken, son çeyrek yüzyılda eğitimden tarihe, ekonomiden mimarlığa, şehir ve bölge planlamadan kamu yönetimine, tıp tarihinden sosyolojiye, siyasal bilimlerden güzel sanatlara kadar birçok farklı disiplininin bakış açısıyla ele alınmıştır. Farklı disiplinlerin Köy Enstitülerine gösterdiği ilgi köy enstitüsü araştırmalarında niceliksel bir artış yaşanmasının yanı sıra ele alınan konuların çeşitlenmesini de sağlamıştır. Bu bağlamda, Köy Enstitüleri üzerine yapılan çalışmalar genel olarak enstitülerin kuruluşu, eğitim süreçleri, eğitim yaklaşımları (Altunya, 2012; Kapluhan, 2012; Aysal, 2005; Altunya, 2002; Türkoğlu, 1993) ve toplum kalkınmasındaki yeri (Kartal, 2008; Bilir, 2003) gibi konularda yoğunlaşmakla birlikte, son yıllarda Köy Enstitülerinin sosyo-mekansal etkileri (Hovardaoğlu, 2014), yerleşkelerin mekansal özellikleri (Şimşek ve ark., 2023; Yeşiltepe ve Kıvılcım Çorakbaş, 2022), inşası (Eken ve Güçhan, 2021) ve kültürel miras değerleri (Yeşiltepe, 2022) gibi konulara da yönelmiştir. Günümüzde ise Köy Enstitülerinin yanı sıra, sayıları hızla artan ve konuları çeşitlenen köy enstitüsü araştırmaları da bir araştırma konusu haline gelmiştir. Bu bağlamda, son yıllarda köy enstitüsü konulu tezleri inceleyen makaleler literatüre girmeye başlamıştır. Bunlar arasında, Yılmaz ve ark. (2023)'ün araştırmasında diğerlerinden farklı olarak, hem lisansüstü tezler hem de makaleler analiz edilmiştir. Ancak, tüm bu çalışmalarda incelemeler bütün bilim alanlarını kapsayacak şekilde yürütülmüş, alan bazlı olarak köy enstitüsü araştırmalarını analiz eden bir çalışma henüz literatürde yer almamıştır.

Araştırmanın Amacı, Hedefi ve Katkısı

Farklı disiplinlerin kendine özgü farklı içerik, yöntem ve dinamiklerinin olduğu görüşünden hareketle, bu araştırmada mekan bilimlerinde gerçekleştirilen köy enstitüsü çalışmalarının gelişimini sistematik bir şekilde analiz etmek amaçlanmıştır. Hem niceliksel hem de niteliksel bir yaklaşım içeren bu analiz ile mekan bilimlerinde köy enstitüsü araştırmalarının tarihsel süreçte gelişiminin, bu gelişimin dinamiklerinin, araştırmaların hangi bağlamlarda ve hangi yöntemlerle ele alındığının, hangi konuların incelendiğinin, araştırmaların özgün değerinin, öneminin ve literatüre katkısının ortaya konulması hedeflenmiştir. Makalede, ayrıca, sonraki araştırmalara ışık tutmak için, önceki çalışmaların ortaya koyduğu bilgi birikimini ve kırsal alanlara yönelik gelişen yeni yaklaşımları dikkate alarak literatürde araştırma ihtiyacı bulunan hususların tanımlanması ve köy enstitüsü yerleşkelerinin günümüz koşullarında çevreleriyle birlikte modern bir köy örneği teşkil edecek şekilde ele alınmasına katkı sağlayacak önerilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın ortaya koyduğu bulgularla, sunduğu önerilerle ve geliştirdiği analiz metodolojisiyle mekan bilimlerinde gelişmekte olan köy enstitüsü literatürüne katkı sunması ve sonraki çalışmalara kılavuzluk etmesi beklenmektedir.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılığı

Araştırma, mekan bilimlerinde (mimarlık, şehir ve bölge planlama, peyzaj mimarlığı, iç mimarlık) üretilen ve “Materyal ve Yöntem” başlığı altında açıklanan kriterleri karşılayan makaleleri ve lisansüstü tezleri kapsamaktadır. Aslında, alanı tam anlamıyla değerlendirebilmek için, ideal olarak, literatürün gelişmesine katkısı olan kitap, kitap bölümü, bildiri ve araştırma raporları dahil olmak üzere diğer çalışmaların da değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, araştırma yürütülürken çok sayıda kitap bölümü (Kıvılcım Çorakbaş, 2023, 2022, 2021, 2020, 2019; Kıvılcım Çorakbaş ve Atalay, 2017; Kıvılcım Çorakbaş ve Yeşiltepe, 2016; Kıvılcım Çorakbaş, 2014, 2013b; Baysal, 2012; Keskin, 2012), kitap (Hovardaoğlu, 2021) ve bildiri (İmren ve Arıdağ, 2022; Saban ve ark., 2019; Saban ve ark., 2017; Kıvılcım Çorakbaş, 2013a; Hızlı, 2011; Mukul, 2010; Küçükcan, 2008) tespit edilmiştir. Ancak, bu kaynakların bir çoğunun elektronik ortamda bulunmaması önemli bir erişim güçlüğü ortaya koymuştur. Ayrıca tespit edilebilen çalışmaların evreni temsil etme düzeyi bilinmemektedir. Çünkü, makale ve tezlerde olduğu gibi arşiv ve dizinlerin diğer türdeki çalışmalar için bulunmaması, kitap bölümü ve bildiri gibi yayınların tespitini güçleştirmektedir. Bu çerçevede, tespit edilemeyen birçok kitap bölümü, araştırma raporu, konferans ve sempozyum bildirisinin olması mümkündür. Dolayısıyla, mekan bilimlerinde

köy enstitüsü literatürünün gelişmesine katkısı olan kitap, kitap bölümü, bildiri ve araştırma raporu gibi çalışmalar evreni temsil noktasındaki belirsizlik, yanı sıra tespit ve erişilebilirlik yönündeki güçlükler gibi nedenlerle analize dahil edilmemiş, araştırmada makale ve lisansüstü tezler üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Araştırmanın materyalini mekan bilimlerinde Köy Enstitüleri üzerine yazılan makaleler ile lisansüstü tezleri oluşturmaktadır. Bunlar aşağıda açıklanan dahil etme kriterleri ve arama stratejileri doğrultusunda tespit edilen 18’i makale, 10’u lisansüstü tez olmak üzere toplam 28 adet çalışmayı içermektedir.

Mekan bilimlerinde hazırlanan köy enstitüsü makalelerinin seçiminde aşağıdaki dahil etme kriterleri kullanılmıştır:

- 1 Temmuz 2024 tarihinden önce yayınlanmış olması
- Başlığında “köy enstitüsü” veya “Köy Enstitüleri” kelimeleri veya belirli bir köy enstitüsünün isminin geçmesi
- Köy Enstitülerini mekansal açıdan incelemiş olması
- Türkçe veya İngilizce dilinde yazılmış olması
- Web of Science (SCI, SSCI, SCI-Expanded, AHCI, ESCI), mekan bilimlerine ilişkin alan dizinleri (Avery, DAAI, Art Index, ICONDA), TR Dizin veya diğer dizinlerde taranan ulusal veya uluslararası hakemli dergilerde yayınlanmış olması

Bu kriterleri karşılayan makaleleri tespit etmek için üç aşamalı bir arama stratejisi geliştirilmiştir. Öncelikle DergiPark sistemi üzerinden “köy enstitüsü”, “köy enstitüleri”, “village institute”, “village institutes” anahtar kelimeleri ile arama yapılmış, dahil etme kriterlerini karşılayan 4 adet makaleye ulaşılmıştır. Ardından, DergiPark üzerinden erişilemeyen ancak mekan bilimlerinde önemli bir yeri olan “METU JFA”, “Mimarlık” ve “Planlama” dergilerindeki makalelerin tespiti için bu dergilerin web sayfaları üzerinden arama yapılmış, dahil etme kriterlerini karşılayan 10 adet makaleye ulaşılmıştır. Son olarak, ilk iki aşamada tespit edilen makalelerin ve lisansüstü tezlerin kaynakçaları incelenmiş ve dahil etme kriterlerini karşılayan 3 çalışma daha araştırma evrenine eklenmiştir. Bunların yanı sıra, dahil etme kriterlerini karşılayan güncel bir çalışma hakem önerisi ile tespit edilmiş; böylece araştırma kapsamında 18 adet makale analiz edilmek üzere belirlenmiştir.

Mekan bilimlerinde Köy Enstitüleri üzerine hazırlanan lisansüstü tezleri seçmede aşağıdaki dahil etme kriterleri kullanılmıştır:

- 1 Temmuz 2024 tarihinden önce tamamlanmış, başarılı bulunup kabul edilmiş ve Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Arşivine girmiş olması
- Mimarlık, şehir ve bölge planlama, peyzaj mimarlığı veya iç mimarlık programlarında hazırlanmış yüksek lisans veya doktora tezi olması
- Başlığında “köy enstitüsü” veya “Köy Enstitüleri” kelimeleri veya belirli bir köy enstitüsünün isminin geçmesi
- Türkçe veya İngilizce dilinde yazılmış olması

Bu kriterleri karşılayan çalışmaları tespit etmek için YÖK Ulusal Tez Arşivinde “köy enstitüsü”, “Köy Enstitüleri”, “village institute”, “village institutes” anahtar kelimeleri ile arama yapılmış, dahil etme kriterlerini karşılayan 10 adet lisansüstü teze ulaşılmıştır.

Yöntem

Araştırma Soruları: Mekan bilimlerinde köy enstitüsü çalışmalarının sistematik analizi kapsamında aşağıdaki araştırma soruları (AS) geliştirilmiştir:

- AS1: Araştırmaların tarihsel süreçte gelişimi nasıl olmuştur?
- AS2: Makaleler hangi dillerde yazılmış ve hangi dergilerde yayınlanmıştır? Dergilerin özellikleri nelerdir?
- AS3: Lisansüstü tezler hangi düzeylerde, hangi dillerde, hangi üniversite ve programlarda hazırlanmıştır?
- AS4: Meslek odalarının, sivil toplum kuruluşlarının ve kadın araştırmacıların mekan bilimlerinde Köy Enstitüleri literatürünün gelişimine katkısı nedir?
- AS5: Mekan bilimlerinde yürütülen köy enstitüsü araştırmaları hangi bağlamlarda çalışılmıştır, ele alınan kavram ve konular nelerdir?
- AS6: Araştırmalar nasıl ele alınmıştır? Hangi yöntemler kullanılmıştır?
- AS7: Araştırmaların özgün değeri, Köy Enstitüleri literatürüne katkısı ve önemi nedir?

Analizler: Araştırmanın amacı ve yukarıda sıralanan soruları doğrultusunda analizler iki aşamada gerçekleştirilmiştir.

Birinci aşamada, ilk dört soruya yönelik frekans (sıklık), ortalama, toplam, en az ve en çok değer gibi betimleyici istatistik analiz tekniklerinin uygulandığı tanımlayıcı analizler yapılmıştır. Bu çerçevede, mekan bilimlerinde Köy Enstitüleri üzerine ilk çalışmaların (ilk makale, ilk yüksek lisans, ilk doktora tezi) yapıldığı yıllar, çalışmaların en çok yapıldığı yıllar, çalışmaların yıllara dağılımı, tarihsel süreçteki dönüm noktaları, makalelerin yayınlandığı dergiler, dergilerin özellikleri, öne çıkan dergiler, lisansüstü tezlerin düzeyi, hazırlandığı üniversiteler

/ enstitüler / programlar ve bunların mülkiyet yapısı, kurulduğu yer ve dönem açısından özellikleri incelenmiş; bulgular Yılmaz ve ark. (2023)'nin çalışmasından yararlanılarak diğer bilim alanları ile karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır. Analizlerin bu aşamasında, ayrıca, meslek odalarının ve sivil toplum kuruluşlarının mekan bilimlerinde Köy Enstitüleri literatürünün gelişimine katkısı, kadın araştırmacıların gerçekleştirdiği ilkler ve çalışmalara katılım oranı incelenmiştir.

İkinci aşamada, sonraki üç soruya yönelik hem niceliksel hem de niteliksel yaklaşımlar içeren içerik analizleri gerçekleştirilmiştir. Farklı disiplinlerde yaygın bir şekilde kullanılan içerik analizi bir veri setini oluşturan içeriğin (metin, görsel ya da semboller) sistematik ve nesnel bir şekilde tanımlanmasına dayanan bir yöntemdir (Krippendorff, 2004). İçerik analizleri kapsamında, öncelikle araştırmaların bağlamını ve öne çıkan kavramlarını belirlemek için anahtar kelime analizi yapılmıştır. Analiz edilen çalışmaların tamamı anahtar kelime içermediği için, ayrıca başlık kelimeleri analizi gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede en çok kullanılan anahtar kelimeler ve başlıklarda en çok yer alan kelimeler analiz edilmiş, bulgular kelime bulutu tekniği ile sunulmuştur. Kelime bulutu bir verinin veya veriyi oluşturan bileşenlerin ağırlıklı kelime öbekleri kullanılarak görselleştirilmesidir (Kürkçüoğlu ve ark., 2019). Frekans analizine dayanan bu teknik kullanılarak, kelimelerin tekrar etme sayıları saptanmış, en çok tekrar eden kelime / kelime grupları bulutun merkezine, diğerleri çeperlerine yerleştirilmiştir. Kelime analizlerine ek olarak, araştırmalarda ele alınan konu ve alt konular doküman analizi ile daha ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Ardından, mekan bilimlerinde yürütülen köy enstitüsü araştırmalarının türü, araştırmalarda kullanılan veri türleri, kaynakları ve veri toplama yöntemlerine ilişkin frekans analizi yapılmıştır. Son olarak, araştırmaların özgünlüğünü, literatüre katkısını ve önemini ortaya koymak için atıf ağı analizi ve niteliksel içerik analizi yapılmıştır.

Çalışmanın organizasyonu: Makale beş ana başlıkta organize edilmiştir. Araştırmanın problemini, amacını, hedefini, katkısını, kapsam ve sınırlılığını ortaya koyan ilk bölümün ardından; araştırmanın materyali, soruları, organizasyonu ve gerçekleştirilen analizler açıklanmıştır. Araştırma sorularına paralel alt başlıklara ayrılan üçüncü başlık altında analiz bulguları ortaya konulmuş ve tartışılmıştır. Ardından, sonraki çalışmalara ışık tutması için, araştırmanın bulgularına ve önceki çalışmaların ortaya koyduğu bilgi birikimine dayanarak ve kırsal alanlara yönelik gelişen güncel yaklaşımlar dikkate alınarak literatürde araştırma ihtiyacı bulunan hususlar tanımlanmış, köy enstitüsü yerleşkelerinin günümüz koşullarında modern bir köy örneği teşkil edecek şekilde ele alınmasına katkı sağlayacak araştırma ve politika önerileri geliştirilmiştir. Son başlık bulguların genel değerlendirilmesine ayrılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Mekan Bilimlerinde Köy Enstitüsü Araştırmalarının Tarihsel Süreçte Gelişimi

Mekan bilimlerinde köy enstitüsü araştırmaları mimarlık ve şehir planlama alanlarında gerçekleştirilmiştir. Enstitülerle ilişkilenen çalışmalar seksenli yıllarda başlamış olmakla birlikte, doğrudan Köy Enstitülerini konu alan ilk araştırma 1998 yılında literatüre girmiştir. Günümüze kadar geçen 27 yıllık süreçte, toplam 28 araştırma yapılmış, yılda ortalama bir çalışma literatüre eklenmiştir. Araştırmalar bir bütün olarak incelendiğinde, Çizelge 1'deki grafiğe göre, 1998'den 2013 yılına kadar olan süreçte yalnızca 3 çalışma yer alırken, bu yıldan sonra köy enstitüsü araştırmalarının düzenli olarak her yıl (2016 hariç) gerçekleştirildiği görülmektedir. 2019 yılı köy enstitüsü çalışmalarının en çok yapıldığı yıl olmuştur.

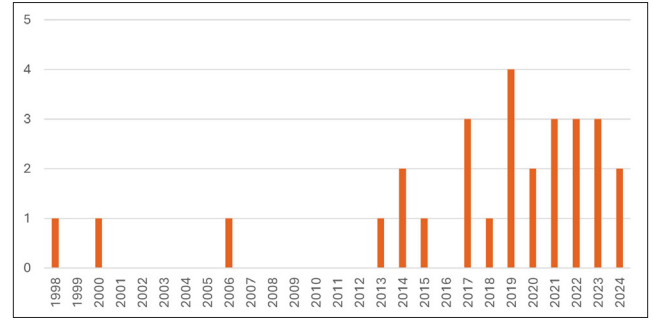
Mekan bilimlerindeki köy enstitüsü konulu makale ve lisansüstü tezlerin %89'u 2013-2024 yılları arasında yazılmıştır. Dolayısıyla, her ne kadar ilk çalışmalar 27 yıl öncesine uzansa da, mekan bilimlerinde köy enstitüsü araştırmalarının genel olarak son 10 yılda geliştiğini ve 2013 yılının bir dönüm noktası olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, araştırmalar makale ve lisansüstü tezler olarak ayrı ayrı incelendiğinde (Çizelge 2), biraz daha farklı sonuçlarla karşılaşılmaktadır.

Mekan bilimlerinde Köy Enstitüleri üzerine ilk makaleler 1998 ve 2000 yıllarında yayınlanmıştır. Bu çalışmalardan sonra, uzun bir süre hareketsiz bir dönem yaşanmış, ancak 2013'den sonra her sene (2016 hariç) en az bir makale yayınlanmıştır. 2023 yılı mekan bilimlerinde köy enstitüsü makalelerinin en çok yayımlandığı yıl olmuştur. Makalelerin literatüre en çok girdiği diğer yıllar 2014, 2020 ve 2021'dir (bkz. Çizelge 3). Diğer bilim alanlarından farklı olarak,¹ mekan bilimlerinde yazılan makalelerin %83'ü 2013-2024 yılları arasında yayınlanmıştır (Çizelge 2). Dolayısıyla, çalışmaların bütününe olduğu gibi, makaleler için de 2013 yılı bir dönüm noktası olmuştur.

Diğer alanlara kıyasla, mekan bilimlerinde Köy Enstitülerine ilişkin lisansüstü araştırmalar çok daha geç bir tarihte başlamıştır.² Yapılan incelemede, mekan bilimlerinde tamamlanmış ilk lisansüstü tezin 2006'da Gazi Üniversitesi Mimarlık Yüksek Lisans Programı'nda Ebru Baysal tarafından hazırlandığı ve bu tezin uzun bir süre (2017'e kadar) alandaki tek lisansüstü tez sıfatını koruduğu görülmüştür. Şehir planlama alanında köy enstitüsü konulu ilk lisansüstü tez Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Yüksek Lisans Programı'nda Ezgi Kaplan tarafından 2017'de hazırlanmıştır.

Çizelge 1

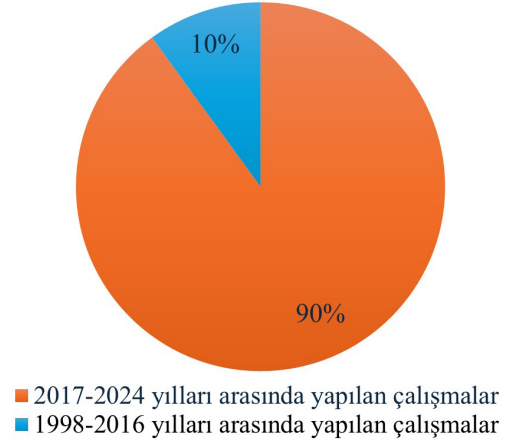
Mekan Bilimlerinde Köy Enstitüsü Araştırmalarının Yıllara Göre Dağılımı / *Distribution of Village Institute Studies in Spatial Sciences by Years*

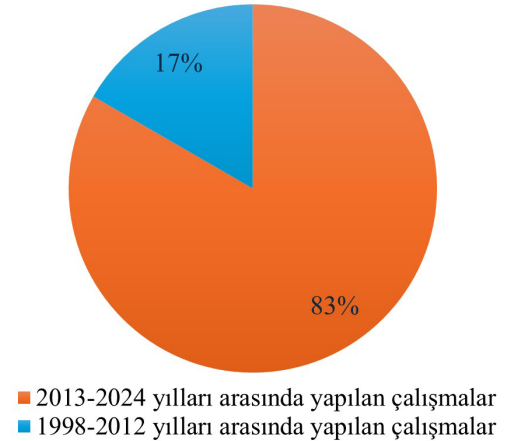
Çizelge 2

Mekan Bilimlerinde Köy Enstitüsü Konulu Makalelerin ve Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı / *Distribution of Articles and Postgraduate Theses on Village Institutes in Spatial Sciences by Years*

Lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı

Makalelerin yıllara göre dağılımı

¹ 2004 yılı, köy enstitüsü konulu makalelerin en çok yayımlandığı yıldır. Farklı bilim alanlarında üretilen makalelerin yıllara göre dağılımı, genel olarak, inişli çıkışlı bir seyir ortaya koymakta olup, belirgin bir dönüm noktası yoktur (Yılmaz ve ark., 2023).

² Türkiye'de ilk köy enstitüsü tezi 1977'de hazırlanmıştır (Akyüz, 1977). Mekan bilimlerinde ise, köy enstitülerini doğrudan konu alan ilk lisansüstü tez çalışması doksanlı yıllarda İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Bina Bilgisi Programı'nda doktora düzeyinde başlamış (Keskin, 1998, s.8), ancak Yıldız Keskin tarafından hazırlanan bu tez tamamlanamamıştır.

Köy Enstitülerini mekansal bakış açısıyla ele alan ilk doktora tezi ise, 2022 yılında, Eskişehir Teknik Üniversitesi Mimarlık Programı'nda Ayşe Deniz Yeşiltepe tarafından hazırlanmıştır. Mekan bilimlerinde hazırlanan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde, en çok sayıda tezin diğer bilim alanlarında olduğu gibi 2019 yılında¹ sonuçlandığı ve tezlerin %90'ının 2017-2024 yılları arasında yazıldığı tespit edilmiştir (Çizelge 2). Sonuç olarak, mekan bilimlerinde yürütülen lisansüstü araştırmalarda Köy Enstitülerine olan ilginin, makalelere benzer şekilde önemli ölçüde son yıllarda geliştiğini, ancak dönüm noktasının 2017 yılı olduğunu söylemek mümkündür.

Bu bulgular önemli bir soruyu beraberinde getirmektedir: Mekan bilimlerinde kaleme alınan köy enstitüsü çalışmalarında son yıllarda yaşanan dramatik artışın nedeni / nedenleri nelerdir? Bu sorunun kesin yanıtı bağımsız bir araştırmayı gerektirmekle birlikte, 2000'li yıllarda yaşanan şu gelişmeleri muhtemel nedenler olarak değerlendirmek mümkündür.

- 2000'li yıllarda köy enstitüsü yerleşkeleri için alınan tescil kararları, mekan bilimlerindeki araştırmacıların Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal mirası olarak köy enstitüsü yerleşkelerine olan farkındalığını ve ilgisini artırmış olabilir.
- 2000'li yıllarda kırsal mirasın korunması, kırsal kalkınma ve kırsal planlama alanında yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin iklim değişikliği meselesi ve bilgi iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerle birlikte dünyada giderek artan önemi Türkiye'de de yansımaları bulmuş; kırsal kalkınma, kırsal alan planlaması ve kırsal mirasın korunması konuları daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Böyle bir gündemde Köy Enstitülerine ilgi artmış olabilir.
- Yüksek öğretimin kitleselleştirilmesi politikası çerçevesinde, 90'lı ve 2000'li yıllarda pek çok yeni üniversite kurulmuş, beraberinde araştırmacı sayısı artmıştır. Bu süreçte, başta eğitim ve tarih olmak üzere bir çok bilim alanında Köy Enstitüleri konusunun popülerleşmesi neticesinde çok sayıda çalışma yapılmış, önemli bir bilgi birikimi oluşmuştur. Diğer disiplinlerde ortaya konulan bu birikim doğrudan ya da dolaylı olarak mekan bilimlerinde Köy Enstitülerine olan ilginin artmasına neden olmuş olabilir.
- Tüm bu nedenlere ek olarak, meslek odaları ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının destek ve faaliyetleri mekan bilimlerinde köy enstitüsü araştırmalarının artmasını sağlamış olabilir.

Makalelerin Dili ve Yayınlandığı Dergiler

Köy Enstitülerini mekansal açıdan ilk defa inceleyen Keskin (1998)'in çalışmasından günümüze değin, mekan bilimlerinde Köy Enstitülerini konu alan 18 adet makale ulusal ve uluslararası dizinlerde taranan hakemli dergilerde yayınlanmıştır. Bu makalelerin %78'i Türkçe, %22'si İngilizce yazılmıştır. Mimarlık alanındaki araştırmacı sayısının daha fazla olmasına koşut, makalelerin önemli bir bölümü (%78) mimarlık alanında, bir bölümü de (%22) şehir planlama alanında yazılmıştır.

Makaleler 11 farklı dergide yayınlanmıştır. Bunların %78'i mekan bilimlerine ilişkin alan dergileri, %22'si ise sosyal bilimler ya da sanat alanına ait dergilerdir. Mimarlık ve şehir planlama alanlarının doğası gereği bir yandan sosyal bilimlerle bir yandan da sanat alanıyla ilişkili olması, ayrıca Köy Enstitülerinin disiplinler arası bir çalışma konusu olması makalelerin mekan bilimleri dergilerinin yanı sıra sanat ve sosyal bilim alanlarındaki dergilerde de yayınlanabilmesini sağlamıştır. Çizelge 3'te gösterildiği gibi, Mimarlar Odası yayını olan "Mimarlık" dergisi, tüm yıllar boyunca en çok sayıda köy enstitüsü makalesi yayınlayan dergidir. Onu Şehir Plancıları Odası yayını olan "Planlama" dergisi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi yayını olan "METU JFA" dergisi takip etmektedir. Diğer 8 derginin her birinde birer tane makale yer almaktadır. Araştırmaların dergilere dağılımı incelendiğinde (Çizelge 4), makalelerin %44 gibi önemli bir oranının meslek odalarının yayınladığı dergilerde, %28'inin diğer dergilerde, %22'sinin üniversite dergilerinde ve kalan %6'sının üniversite dışındaki kamu kurumlarınca yayınlanan dergilerde yer aldığı görülmektedir. Mekan bilimlerinde yazılan köy enstitüsü makalelerinin yayınlandığı dergilere ilişkin bu bulgular, Yılmaz ve ark. (2023)'ün tüm bilim alanlarını kapsayan araştırmasında elde ettikleri bulgulardan önemli ölçüde ayrılmaktadır. Çünkü, Yılmaz ve ark. (2023)'ün araştırmasında ele alınan makalelerin yayınlandığı dergiler incelendiğinde, bunların %63'ünün başta Eğitim Fwvakültesi dergileri ve sosyal bilimler dergileri olmak üzere çeşitli üniversite dergileri olduğu görülmektedir. Mekan bilimleri özelinde elde edilen bulgular ile farklı bilim alanları genelinde elde edilen bulgular arasındaki bu farklılık, bilim alanlarının köy enstitüsü araştırmalarına ilişkin kendine özgü dinamiklerinin olduğunu göstermektedir.

³ 2019 yılı, Türkiye'de köy enstitüsü konulu tezlerin en çok tamamlandığı yıl olmuştur. Farklı bilim alanlarında, 2017 yılından itibaren, köy enstitüsü konulu tezlerde belirgin bir artış söz konusudur (Yılmaz ve ark., 2023).

Çizelge 3Makalelerin Yayınlandığı Dergiler / *Journals in which Articles are Published*

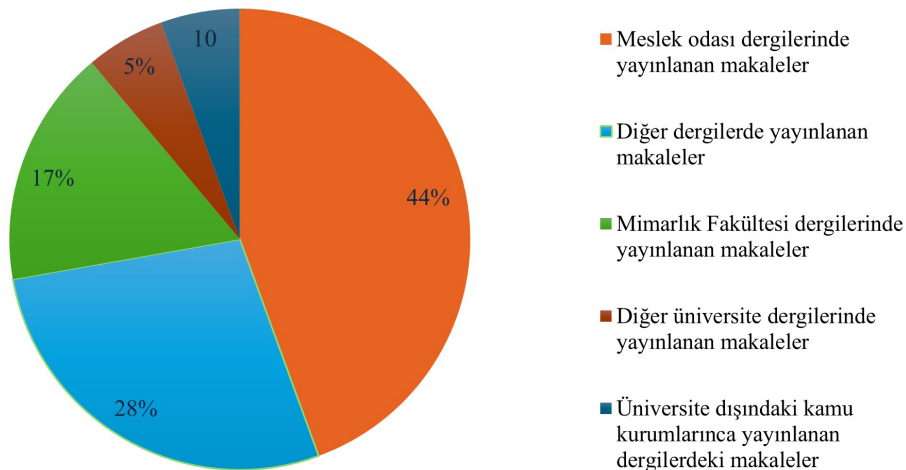
Dergi adı	Adet	Yayın yılı	Derginin tarandığı dizinler
Journal of Arts	1	2019	Web of Science, TR Dizin ve alan dizinleri dışındaki dizinler
Journal of Design for Resilience in Architecture and Planning	1	2021	TR Dizin ve diğer dizinler
Journal of History School	1	2014	TR Dizin ve diğer dizinler
Kent Akademisi	1	2023	TR Dizin ve diğer dizinler
Megaron	1	2020	ESCI, Avery, TR Dizin ve diğer dizinler
METU JFA	2	2017, 2023	AHCI, Avery ve diğer dizinler
Mimarlık	6	1998, 2000 2013, 2014 2020, 2022	Avery ve diğer dizinler
MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi	1	2015	TR Dizin
Planlama	2	2018, 2023	ESCI, Avery, TR Dizin ve diğer dizinler
Planning Perspectives	1	2024	SSCI, AHCI, Avery ve diğer dizinler
TUBA-KED	1	2021	TR Dizin ve diğer dizinler

Makalelerin yayınlandığı dergiler, uzun bir yayın geçmişine sahip olan ve önemli dizinlerde taranan ulusal ve uluslararası hakemli dergilerdir. Makalelerin %67'si Avery, %44'ü TR Dizin, %33'ü Web of Science (SSCI, AHCI, ESCI) tarafından taranan dergilerde yayınlanmıştır. Ayrıca, çalışmaların %94'ü Web of Science, Avery, ve TR Dizin dışındaki dizinlerde de taranmaktadır. Dergilerin ücret politikası incelendiğinde, makalelerin %89'unun yayınlandığı dergilerin ücretsiz olduğu, yalnızca 2 makalenin ücretli dergilerde yayınlandığı tespit edilmiştir. "Mimarlık", "Planlama" ve "METU JFA" gibi mimarlık ve şehir planlama alanlarının önde gelen dergilerine DergiPark'tan erişim mümkün olmadığı için, mekan bilimlerinde yazılan köy enstitüsü konulu makalelerin önemli bir bölümü DergiPark üzerinden yapılan aramalarda tespit edilememektedir.

Lisansüstü Tezlerin Düzeyi, Dili, Hazırlanacağı Programlar ve Üniversiteler

Mekan bilimlerinde, mimarlık ve şehir planlama alanlarında olmak üzere, köy enstitüsü konulu toplam 10 tez yazılmış olup, bunların %90'ı yüksek lisans düzeyindedir. Bütün tezlerin %80'i Türkçe, %20'si İngilizce yazılmış olup, tamamı hali hazırda YÖK Ulusal Tez Arşivi'nde erişilebilir durumdadır.

Mekan bilimlerinde köy enstitüsü konulu lisansüstü tezlerin 8 tanesi fen bilimleri enstitüsü, 2 tanesi lisansüstü eğitim enstitüsü bünyesindeki programlarda yürütülmüştür. Tezlerin programlara dağılımı incelendiğinde, yüksek lisans tezlerinin %78'inin mimarlık, %22'sinin şehir ve bölge planlama lisansüstü programlarında hazırlandığı, peyzaj mimarlığı ve iç mimarlık programlarında ise henüz bir yüksek lisans tezinin yer almadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 4Makalelerin Yayınlandığı Dergi Türleri / *Types of Journals in which Articles are Published*

Çizelge 5

Mekan Bilimlerinde Köy Enstitüsü Konulu Lisansüstü Tezlerin Hazırladığı Üniversiteler / *Universities where Postgraduate Theses on Village Institutes in Spatial Sciences are Prepared*

Üniversite	Şehir	Tez sayısı	Düzyer
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	İstanbul	2	Yüksek lisans
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Ankara	2	Yüksek lisans
Bursa Uludağ Üniversitesi	Bursa	1	Yüksek lisans
Dicle Üniversitesi	Diyarbakır	1	Yüksek lisans
Eskişehir Teknik Üniversitesi	Eskişehir	1	Doktora
Gazi Üniversitesi	Ankara	1	Yüksek lisans
Gebze Teknik Üniversitesi	Gebze	1	Yüksek lisans
Karadeniz Teknik Üniversitesi	Trabzon	1	Yüksek lisans

Doktora düzeyinde mimarlık alanında 1 tane tez varken, diğer mekan bilimlerinde henüz hiç yoktur. Kısaca, mekan bilimlerinde hazırlanan köy enstitüsü tezleri çoğunlukla mimarlık lisansüstü programlarında yürütülmüştür. Bu durum önemli ölçüde, mimarlık alanındaki lisansüstü program sayısının daha fazla olması ile açıklanabilir.

Çizelge 5’de görüldüğü üzere, mekan bilimlerinde en çok Köy Enstitülerini konu edinen tez yazıldığı üniversiteler Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi’dir. Şehir ve bölge planlama ile mimarlık lisansüstü programlarında ikişer tezin yazıldığı bu üniversitelerin yanı sıra, Bursa Uludağ Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Gebze Teknik Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi mimarlık yüksek lisans programlarında birer adet yüksek lisans tezi ve Eskişehir Teknik Üniversitesi’nde Köy Enstitülerini mekansal açıdan inceleyen ilk doktora tezi hazırlanmıştır.

Mekan bilimlerinde köy enstitüsü tezlerinin hazırlandığı üniversitelerin tamamı devlet üniversitesidir. Günümüzde, çok sayıdaki vakıf üniversitesinde mimarlık ve iç mimarlık bölümleri, bir kısmında da şehir ve bölge planlama ile peyzaj mimarlığı bölümleri bulunmasına rağmen, diğer bilim alanlarından farklı olarak², vakıf üniversitelerinde yer alan mekan bilim programlarında Köy Enstitülerini üzerine bir lisansüstü tez henüz yazılmamıştır. Ayrıca, yine diğer bilim alanlarından farklı olarak³, mekan bilimlerinde yürütülen köy enstitüsü tezleri, genel olarak doksanlardan önce kurulan mimarlık fakültelerinde hazırlanmıştır.⁴ Doksanlı ve 2000’li yıllarda çok sayıda mimarlık fakültesi kurulmuş olmakla birlikte, bunlar arasında yalnızca Bursa Uludağ Üniversitesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi ve Gebze Teknik Üniversitesi’nde Köy Enstitülerini konu edinen tezler hazırlanmıştır.

Köy enstitüsü tezlerinin hazırlandığı üniversiteler bağlamında dikkat çekici bir unsur, söz konusu çalışmaların %60’ının Ankara, Diyarbakır, Eskişehir ve Trabzon gibi Köy Enstitülerinin kurulduğu illerdeki üniversitelerde yürütülmüş olmasıdır. Bu seçimin nedenlerini kesin bir şekilde ortaya koymak bağımsız bir araştırmayı gerektirmekle birlikte, Köy Enstitülerinin buldukları illerin hafızasında ve kimlik öğeleri arasında önemli bir yer tutması⁶ muhtemel bir neden olarak değerlendirilebilir.

Mekan Bilimlerinde Köy Enstitüleri Literatürünün Gelişmesinde Meslek Odalarının, Sivil Toplum Kuruluşlarının ve Kadın Araştırmacıların Rolü

Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odası gibi meslek kuruluşları ve yanı sıra Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği ve Hasanoğlan Öğretmen Okulu Mezunları Derneği gibi sivil toplum kuruluşlarının araştırmalara sağladıkları desteklerle ve düzenledikleri etkinliklerle mekan bilimlerinde Köy Enstitüleri literatürünün gelişmesine doğrudan ve dolaylı katkıları olmuştur. Bu çerçevede, 2007 yılında Mimarlar Odası Ankara Şubesi ve İnşaat Mühendisleri Odası tarafından organize edilen “Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü Yerleşkesi Değerlendirme Projesi Ulusal Öğrenci Fikir Yarışması” önemli bir yere sahiptir. Yarışmanın ardından Mimarlar Odası Ankara Şubesi, İnşaat Mühendisleri Odası Ankara Şubesi, Hasanoğlan Öğretmen Okulu Mezunları Derneği, Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği ve YAPIDER gibi kuruluşların desteği ile Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü yerleşkesinin korunması konusu sürekli gündemde kalmıştır (Çakıcı ve Kuvılcım Çorakbaşı, 2013). Köy Enstitülerinin gündemdeki yerini koruması konuya ilişkin farkındalığın artmasını ve daha çok sayıda araştırmacının Köy Enstitülerine ilgi göstermesini sağlamıştır.

⁴ Yılmaz ve ark. (2023)’nin çalışmasına göre, Yeditepe Üniversitesi, Maltepe Üniversitesi ve İstanbul Aydın Üniversitesi gibi çoğunluğu İstanbul’da yer alan 8 vakıf üniversitesinde, farklı bilim alanlarında hazırlanmış köy enstitüsü konulu tezler vardır.

⁵ Yılmaz ve ark. (2023)’nin tespit ettiği köy enstitüsü tezlerinin yapıldığı 44 üniversitenin 31’i 90’lı ve 2000’li yıllarda kurulmuştur (üniversitelerin kuruluş tarihleri için bkz. URL1: <https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz>).

⁶ Örneğin, Karadeniz (2019), Beşikdüzü Köy Enstitüsü’nün kurulduğu Beşikdüzü’nün (Trabzon) “eğitimle” anıldığını ifade etmektedir (ayrıntılı bilgi için bkz. Karadeniz, 2019, s.138-140).

Ayrıca, meslek odaları köy enstitüsü araştırmalarına yayın organlarında da yer vermiştir. Çizelge 3'deki verilere göre, mekan bilimlerinde köy enstitüsü araştırmalarının yavaş bir gelişme seyri gösterdiği 1998-2013 yılları arasında yayınlanan makalelerin tamamı, tüm yıllar boyunca yazılan makalelerin %44'ü Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odası'nın yayınladığı "Mimarlık" ve "Planlama" dergilerinde yer almaktadır. Ayrıca, analiz edilen çalışmaların yöntem bölümleri ve kaynakçaları incelendiğinde, araştırmacıların Mimarlar Odası arşivinden faydalandığı görülmüştür. Dolayısıyla meslek odalarının köy enstitüsü araştırmalarına veri paylaşımı bağlamında da katkısı olmuştur.

Kuruluş aşamasında ve faaliyette olduğu yıllarda Köy Enstitülerinin kadınların gelişiminde, kadınların da Köy Enstitülerinin gelişiminde rolü olmuştur. Köy Enstitüleri kırsalda yaşayan kız çocukları için eğitimde fırsat eşitliği sağlarken, kadınlar da köy enstitüsü yerleşkelerinin tasarımı görev almış, Cumhuriyet'in ilk kadın mimarlarından olan Mualla Eyüboğlu Anhegger, Hasanoğlu Köy Enstitüsü Yapı Kolu Başkanlığı görevini üstlenmiş, köy enstitüsü yerleşkelerinin gelişiminde hem tasarım hem inşa hem de eğitim faaliyetlerinde bulunmuştur. Günümüzde ise kadınların Köy Enstitüleri ile olan ilişkisi akademik araştırmalarla devam etmektedir. Doksanlı yıllardan başlayarak günümüze kadar, mekan bilimlerinde yürütülen köy enstitüsü çalışmalarında kadın araştırmacılar birçok açıdan öncü bir rol üstlenmiş, literatürün gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.

Bu araştırmada ele alınan makalelerin yazarları ile lisansüstü tezlerin yazarları ve danışmanları incelendiğinde, kadın araştırmacıların daha yüksek bir oranda köy enstitüsü araştırmalarına katıldığı tespit edilmiştir. Yapılan frekans analizlerine göre, mekan bilimlerindeki köy enstitüsü makalelerinin %89'unun yazarı ya da yazarlarından biri, lisansüstü tezlerin %70'inin yazarı ve %80'inin danışmanı, Köy Enstitüleri üzerine birden çok çalışma yapan yazarların %86'sı kadındır.

Ayrıca, mekan bilimlerindeki kadın araştırmacılar köy enstitüsü çalışmalarında birçok ilki de gerçekleştirmişlerdir. Örneğin, mekan bilimlerinde Köy Enstitüleri üzerine yazılan ilk Türkçe ve ilk İngilizce makalelerin yazarları, şehir planlama alanında Köy Enstitülerini konu alan ilk Türkçe ve ilk İngilizce yüksek lisans tezlerinin yazarları, mimarlık alanında

Köy Enstitülerini konu alan ilk Türkçe ve ilk İngilizce yüksek lisans tezlerinin yazarları ve danışmanları, mimarlık alanında Köy Enstitülerini üzerine ilk doktora tezinin yazarı ve danışmanı kadındır. Bu bulgular, kadın araştırmacıların mekan bilimlerinde gerçekleştirilen köy enstitüsü çalışmalarında öncü ve ağırlıklı bir rol üstlendiğini ortaya koymakta olup, bu durum nedensellikleriyle birlikte derinlemesine araştırılmaya muhtaç bir konu olarak görünmektedir.

Araştırmaların Bağlamı, Ele Alınan Kavram ve Konuları

Mekan bilimlerinde köy enstitüsü araştırmalarının ele alındığı bağlamları ve araştırmalarda öne çıkan kavramları belirlemek için, öncelikle, anahtar kelime analizi ve başlık kelimeleri analizi yapılmıştır. Analizlere göre, en çok kullanılan sözcükler, anahtar kelimeler ve başlık kelimeleri arasında bazı benzerlikler ve aynı zamanda belirgin farklılıklar göstermektedir. Anahtar kelime analizine⁷ göre (Çizelge 6), çalışmalarda en çok kullanılan anahtar kelime / kelime grubu "Köy Enstitüleri" (13)'dir. Başlık kelimeleri analizine⁸ göre ise (Çizelge 7), araştırma başlıklarında en çok kullanılan kelime / kelime grubu "Köy Enstitüleri" (11) ve "Yerleşke" (11)'dir. Anahtar kelimeler içinde, "Köy Enstitüleri"nden sonra en çok kullanılan kelime / kelime grubu "Erken Cumhuriyet Dönemi" (3) ve "Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı" (3)'dir. Başlık kelimeleri arasında ise ikinci en çok kullanılan kelime / kelime grubu "Kırsal" (5), "Koruma" (5) ve "Mekansal" (5)'dir. Araştırmalarda en çok kullanılan diğer anahtar kelimeler ikişer defa tekrar eden "Arifiye Köy Enstitüsü", "Eğitim", "Kalkınma", "Köy Enstitüsü", "Köy Enstitüsü Mimarisi" ve "Mualla Eyüboğlu Anhegger"dir. "Erken Cumhuriyet Dönemi" (4), "Modern" (3), "Yüksek Köy Enstitüsü" (3), "Akçadağ Köy Enstitüsü" (2), "Arifiye Köy Enstitüsü" (2), "Cumhuriyet" (2), "Hasanoğlu" (2), "Hasanoğlu Köy Enstitüsü" (2), "Kalkınma" (2), "Kır" (2), "Malatya" (2), "Mekan" (2), "Mimari Miras" (2), "Modernleşme" (2), "Pazarören Köy Enstitüsü" (2), "Planlama" (2), "Toplumsal" (2) ve "Türkiye" (2) ise araştırma başlıklarında en çok yer alan diğer kelimelerdir.

⁷ Lisansüstü tezlerin tamamında, makalelerin %67'sinde anahtar kelime bulunmaktadır. Araştırmalarda ortalama anahtar kelime / kelime grubu sayısı 3,7 olup, en çok 7 anahtar kelime / kelime grubu kullanılmıştır. Analiz kapsamında grup oluşturan anahtar kelimeler (örn: köy enstitüleri) birlikte değerlendirilmiştir. İngilizce yazılan çalışmalarda anahtar kelimeler (keywords) Türkçe'ye çevrilmiştir.

⁸ Başlıklarda grup oluşturan kelimeler birlikte değerlendirilmiş; "ve", "ile", "üzerine", "olarak", "bazında" gibi kelimeler kapsam dışında tutulmuş; kelimeler aldıkları "de", "da", "nin", "nün" gibi eklerden arındırılarak analiz edilmiştir. İngilizce yazılan çalışmaların başlığı Türkçe'ye çevrilmiştir.

Çizelge 6

Araştırmalarda Kullanılan Anahtar Kelimeler / *Keywords Used in Studies*

Çizelge 7

Araştırma Başlıklarında Yer Alan Kelimeler / *Words in Studies' Titles*

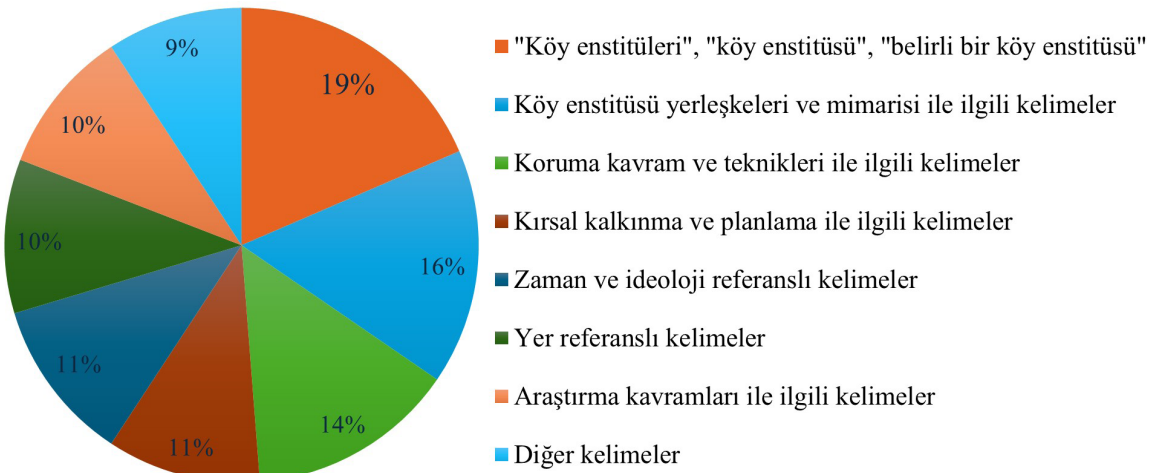
Araştırmalar detaylı bir şekilde incelendiğinde, başlık kelimelerinin çalışmaların içeriğini daha iyi yansıttığı görülmüştür⁷. Bu nedenle, kelimelerin ilgi durumuna göre sınıflandırılması başlık kelimeleri için yapılmıştır. Çizelge 8'deki grafiğe göre, başlıklarda en çok yer alan kelimeler %19'luk tekrar etme oranıyla “Köy Enstitüsü”, “Köy Enstitüleri” ve belirli bir köy enstitüsünün ismidir. Ardından, köy enstitüsü yerleşkeleri ve mimarisiyle ilgili kelimelerle (%16), koruma kavram ve teknikleriyle (%14) ilgili kelimeler gelmektedir. Bunları kırsal kalkınma ve planlamayla ilgili kelimeler (%11), Erken Cumhuriyet Dönemi ve modernlik gibi zaman ve ideoloji referanslı kelimeler (%11), Malatya, Ankara, Kayseri gibi yer referanslı kelimeler (%10) ve analiz, yorum, sunum gibi araştırma kavramları (%10) ile ilgili kelimeler takip etmektedir. Son sırada diğer konularla ilgili kelimeler (%9) yer almaktadır.

Yukarıda ortaya konulan kelime analizleri ve aşağıdaki paragraflarda ayrıntılı olarak açıklanan niteliksel içerik analizi bulguları birlikte değerlendirildiğinde,

araştırmaların Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığı, Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşmesi, kültürel mirasın korunması, Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal mirasının korunması, mekanın üretimi, eleştirel bölgelik, kırsal kalkınma ve planlama bağlamında ele alındığı, öne çıkan kavramların Köy Enstitüleri, yerleşkeler ve miras olduğu görülmektedir.

Mekan bilimlerinde yürütülen köy enstitüsü araştırmalarında, öncelikle, Köy Enstitülerine ilişkin kavramsal bir çerçeve çizilmiştir. Bu bağlamda diğer bilim alanlarında üretilen bilgi birikiminden yararlanılarak, Köy Enstitülerinin amacı ve kuruluşu farklı ayrıntı düzeylerinde olmak üzere bütün çalışmalarda ele alınmış, ayrıca pek çok çalışmada Köy Enstitülerinin tarihsel bağlamı, hazırlık evresi, eğitim modeli ve müfredatı, Köy Enstitülerine yönelik tartışmalar ve Köy Enstitülerinin kapatılması konusu açıklanmıştır. Bunların yanı sıra bazı araştırmalarda İsmail Hakkı Tonguç'un eğitim anlayışı ve çalışmaları (Öz, 2022; Yeşiltepe, 2022; Savaş, 2021);

Çizelge 8

Başlık Kelimelerinin / Kelime Gruplarının İlgili Durumuna Göre Dağılımı / *Distribution of Title Words / Word Groups According to Relative Status*

⁹ Bunun nedeni bütün çalışmaların bir başlığının olması, öte yandan makalelerin önemli bir bölümünün anahtar kelime içermemesi, dolayısıyla anahtar kelimelerin çalışmaların içeriğini yansıtmada kısmen yetersiz kalması olabilir.

Köy Enstitülerinin modernleşmeyi temel alan Bauhaus ve Vkhutemas gibi farklı eğitim kurumlarıyla karşılaştırılması (İmren, 2024; Yeşiltepe, 2022); Köy Enstitülerinde sosyal ve kültürel hayat (Öz, 2022; Aladağ, 2019; Karadeniz, 2019; Baysal, 2006); köy enstitüsü mezunlarının okulları (Yıldırım ve Ökten, 2020); Köy Enstitülerinde yöreye özel gerçekleştirilen zirai üretimler (tarım, hayvancılık, balıkçılık, arıcılık) (Çağlar ve Koç 2023; Şimşek ve Mercanoğlu, 2018); Köy Enstitülerinde kooperatifçilik (Öz, 2022); Köy Enstitülerinin kırsal kalkınmaya etkisi ve köyün canlandırılması (Çağlar ve Koç, 2023; Şimşek ve Mercanoğlu, 2018; Kaplan, 2017; Baysal, 2006) konuları ele alınmıştır.

Araştırmalarda genel kavramsal aktarımın ardından, Köy Enstitüleri mekansal açıdan ele alınmıştır. Bu bağlamda, pek çok çalışmada Köy Enstitüleri için yer seçilirken gözetilen hususlar, yerleşkeler için açılan ulusal mimari proje yarışmaları, yerleşkelerde yer alan birimler, mimari biçimlenme, küme yaklaşımı, yerleşkelerin mekansal organizasyonu ve imece usulü inşa yaklaşımı açıklanmıştır. Ayrıca Köy Enstitülerinin kırsalda yeni bir mimari ve imar hareketi oluşu (Hovardaoğlu, 2014); Köy Enstitülerinin planlama süreci (Mercanoğlu, 2019; Şimşek ve Mercanoğlu, 2018) ve kırsal planlamaya etkileri (Çağlar ve Koç, 2023); Köy Enstitülerinin mimari yapısının, dönemin mimarlık anlayışındaki yeri (Karadeniz, 2019; Baysal, 2006); köy enstitüsü mimarları (Aladağ, 2019; Baysal, 2006; Keskin, 1998); Mualla Eyüboğlu Anhegger'in yerleşkelerin tasarımı ve inşasındaki faaliyetleri (Öz, 2022; Yeşiltepe, 2022; Yeşiltepe ve Kıvılcım Çorakbaşı, 2022; Çetin ve Kıran, 2019; Kıvılcım Çorakbaşı ve Yeşiltepe, 2015); yerleşkelerin ağ sistemi (birbirleriyle ve buldukları çevrenin özellikleriyle bağlantısı) ve ilişkileri, yerleşkelerin tasarımında yer vurgusu (Savaş, 2021); yarışma projelerinin yerleşkelere uygulanma biçimi (Yeşiltepe, 2022); binalarda kullanılan malzemeler, yapım teknikleri (Savaş, 2021); köy enstitüsü yerleşkelerinin evreleri ve eğitim sistemindeki değişikliklerin yerleşkelerdeki mekansal yansımaları (Gündoğdu ve Kıvılcım Çorakbaşı, 2024; Yeşiltepe, 2022; Kıvılcım Çorakbaşı ve Yeşiltepe, 2015) ile yerleşkelerin günümüzdeki kent / kır ilişkisi (Yeşiltepe, 2022) ortaya konulmuştur.

Pek çok çalışmada Köy Enstitüleri koruma bağlamında ele alınmıştır. Bu çerçevede, Köy Enstitülerinin kültürel miras oluşu, Erken Cumhuriyet Dönemi modern kırsal mirası

oluşu, köy enstitüsü yerleşkelerinin miras değerleri, mevcut korunma durumları ve korunmasındaki tehditler ortaya konulmuş, koruma ve yeniden işlevlendirme için öneriler geliştirilmiştir (Yeşiltepe, 2022; Savaş, 2021; Dağtekin ve Özdemir, 2020; Aladağ, 2019; Özdemir, 2017).

Yukarıda açıklanan hususların yanı sıra, Köy Enstitülerinin tamamı yerleşke ölçeğinde analiz edilmiştir. Bu analizlerde her bir yerleşkenin konumu, kuruluşu, tarihçesi, büyüklüğü, yerleşke içi yolların, açık alanların, peyzaj öğelerinin ve yapıların özgün ve güncel durumu, yerleşkelerin mekansal dönüşümü konuları ele alınmıştır (ayrıntılı bilgi için bkz. Yeşiltepe, 2022)¹⁰. Ayrıca Arifiye Köy Enstitüsü, İvriz Köy Enstitüsü, Akçadağ Köy Enstitüsü ve Hasanoğlan Köy Enstitüsü yerleşkelerinin kültür mirası olarak değerleri tanımlanmış (Savaş, 2021; Aladağ, 2019; Özdemir, 2017; Çakıcı ve Kıvılcım Çorakbaşı, 2013), Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün yapım öyküsü planlama aşamasından inşasına, kullanılan yapı malzemeleri ve temininden yapım tekniklerine kadar ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuş (Eken ve Güçhan, 2021), Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi için restitüsyon çalışması yapılmıştır (Savaş Okumuş ve Kıvılcım Çorakbaşı, 2023; Savaş, 2021).

Yerleşke ölçeğinde ortaya konulan bu hatırı sayılır bilgi birikiminden farklı olarak, yapı ölçeğinde literatüre kazandırılan bilgiler görece sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda, Akçadağ Köy Enstitüsü yapılarının mimari özellikleri, yapı malzemeleri, inşa süreci ve binalardaki bozulmalar (plan düzeninde - cephe düzeninde - örtü sisteminde - yapı malzemelerinde) ortaya konulmuş, geliştirilen restorasyon yaklaşımı çerçevesinde koruma ve yeniden işlevlendirme önerileri sunulmuştur (Dağtekin ve Özdemir, 2020; Özdemir, 2017). Çifteler, Pazarören ve Ortaklar Köy Enstitüsü örneklerinde binaların yapım yılı, kat sayısı, yapım tekniği, yapı malzemesi, özgün işlevleri, güncel kullanım durumu, güncel işlevleri, bozulmuşluk durumu ve değişimi incelenmiştir (Yeşiltepe, 2022). Beşikdüzü örneğinde ise yerleşke binalarının mimari yaklaşımı analiz edilmiş, Erken Cumhuriyet Dönemi mimari yaklaşımları bağlamında değerlendirilmiştir (Karadeniz, 2019). İvriz (Aladağ, 2019), Arifiye (Savaş, 2021) ve Kepirtepe (Öz, 2022) örneklerinde binaların mimari özellikleri, özgün kullanımları, mevcut durumu ve korunamama nedenleri incelenmiş, korunması için öneriler geliştirilmiş, koruma sürecinin paydaşları tanımlanmış, katılımcı koruma planının gerekliliği savunulmuştur.

¹⁰ Yerleşkeler hakkında ayrıca bkz. Akçadağ Köy Enstitüsü (Dağtekin ve Özdemir, 2020; Özdemir, 2017); Aksu Köy Enstitüsü (Çetin ve Kahya, 2017); Arifiye Köy Enstitüsü (Savaş Okumuş ve Kıvılcım Çorakbaşı, 2023; Savaş, 2021); Beşikdüzü Köy Enstitüsü (Karadeniz, 2019); Çifteler Köy Enstitüsü (Kıvılcım Çorakbaşı ve Sümertaş, 2014); Göl Köy Enstitüsü (Gündoğdu ve Kıvılcım Çorakbaşı, 2024); Gönen Köy Enstitüsü (Çetin ve Kahya, 2017); Hasanoğlan Köy Enstitüsü (Şimşek ve ark., 2023; Eken ve Güçhan, 2021; Mercanoğlu, 2019; Çakıcı ve Kıvılcım Çorakbaşı, 2013; Baysal, 2006); İvriz Köy Enstitüsü (Aladağ, 2019); Kepirtepe Köy Enstitüsü (Öz, 2022); Ortaklar Köy Enstitüsü (Yeşiltepe ve Kıvılcım Çorakbaşı, 2022; Çetin ve Kıran, 2019); Pazarören Köy Enstitüsü (Hovardaoğlu, 2014); Pulur Köy Enstitüsü (Yeşiltepe ve Kıvılcım Çorakbaşı, 2022; Kıvılcım Çorakbaşı ve Yeşiltepe, 2015).

Mekan bilimlerinde gelişmekte olan Köy Enstitüleri literatürü, yukarıda ele alınan bilgi birikimine ek olarak, politika uygulamaları için sınırlı sayıda ancak önemli öneriler içermektedir. Bunlar arasında, pek çok çalışmanın Köy Enstitülerini koruma bağlamında ele almasına koşut, yerleşkelerin kültürel miras olarak korunması politika önerilerinin merkezinde yer almaktadır. Bu bağlamda, köy enstitüsü yerleşkelerinin çağdaş koruma ve alan yönetimi yaklaşımıyla somut ve somut olmayan bütün değerleriyle, yapı ölçeğinde ve yerleşke ölçeğinde bütünlük olarak korunması (Yeşiltepe, 2022; Yeşiltepe ve Kıvılcım Çorakbaşı, 2022; Savaş, 2021), ilgili mevzuatta “kırsal sit” tanımlamasının yasalaştırılması, Köy Enstitüsü Yerleşkeleri İçin Koruma ve Miras Yönetimi Yönetmeliği'nin hazırlanması, köy enstitüsü yerleşkelerinin UNESCO Dünya Miras Listesi'ne aday gösterilmesi, Köy Enstitülerinin taşınmaz kültür varlığı oluşu hakkında farkındalığın artırılması, korumada çok disiplinli bir planlama yaklaşımının geliştirilmesi, birden çok paydaşın katılımının sağlanması (Yeşiltepe, 2022) ve çalışmalarda dijital yöntemlerin bir araç olarak kullanılması (Savaş Okumuş ve Kıvılcım Çorakbaşı, 2023) önerilmiştir. Köy Enstitüleri ağ sisteminin geliştirilmesi, meslek odalarının desteğiyle seminer ve konferanslar düzenlenmesi, Köy Enstitülerinde eğitimin sürekliliğinin sağlanması, kırsalda ekonomik canlanmaya katkı sağlanması, tarım enstitüsü kurulması (Öz, 2022), kentsel tarım ve ekolojik tarım gibi uygulamalarla kırsalda tarımsal

/ hayvansal üretimin ve üretim ağının sağlanması (Savaş, 2021), Köy Enstitülerinin kırsal kalkınma ve planlamada değerlendirilmesi (Çağlar ve Koç, 2023) araştırmalarda ortaya konulan diğer politika önerileridir.

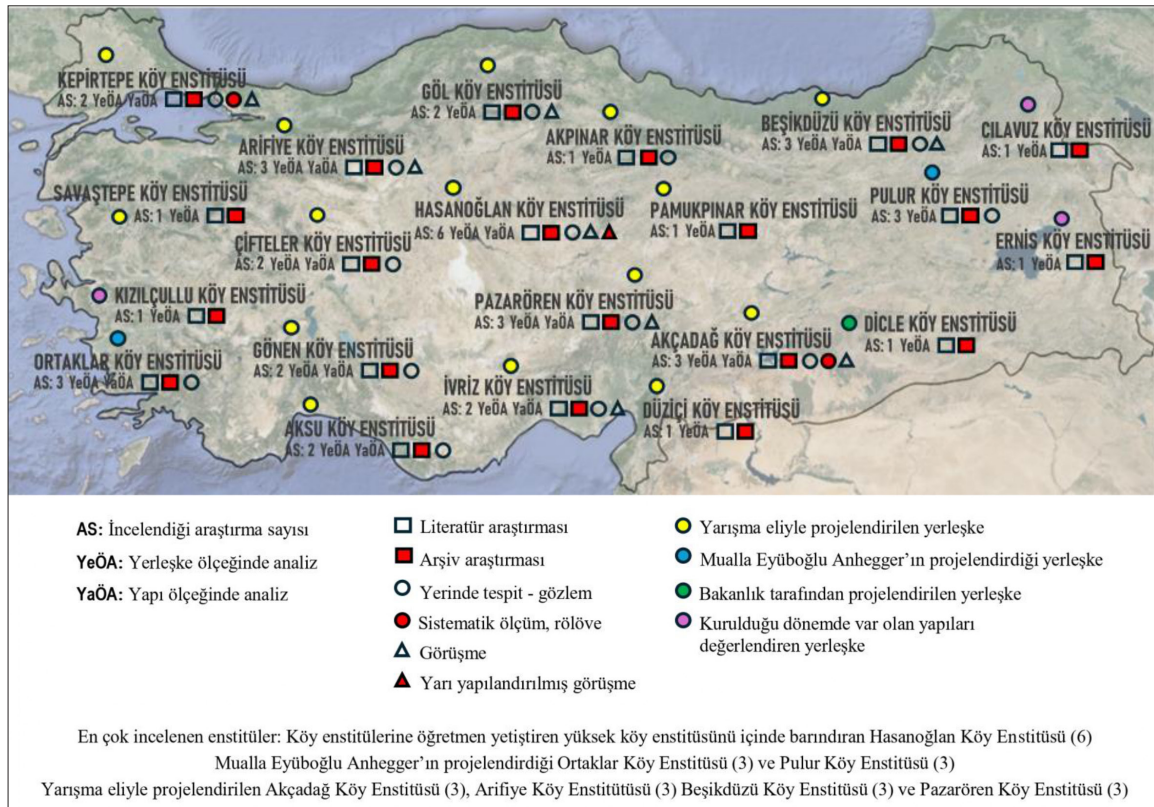
Bu önerilerin yanı sıra, az sayıdaki çalışmada sonraki araştırmalar için de öneriler geliştirilmiştir. Bu bağlamda köy enstitüsü yerleşkelerinin günümüzdeki anlamlarının ortaya konulması, İvriz Köy Enstitüsü yerleşkesinin çevre köylerle ilişkisinin ve köylülerin yerleşkeye ilişkin algılarının saptanması (Aladağ, 2019), Köy Enstitülerinin buldukları çevreye katkısının araştırılması (Karadeniz, 2019), Hasanoğlan örneğinde irdelenen toplumsal mekanın üretimi ile aidiyet hissi ilişkisinin diğer köy enstitüsü örneklerinde de incelenmesi (Mercanoğlu, 2019) önerilmiş, istatistiksel çalışmaların gerekliliğine (Karadeniz, 2019) dikkat çekilmiştir.

Araştırmaların Türü, Materyal ve Yöntemi

Analiz kapsamında ele alınan köy enstitüsü çalışmalarının tamamı nitel araştırma olup, %86'sı örnek incelemesi içermektedir. Yüksek Köy Enstitüsü'ne ev sahipliği yapan ve bu yönüyle Köy Enstitüleri arasında farklı bir yere ve öneme sahip olan Hasanoğlan Köy Enstitüsü, farklı açılardan ve farklı ayrıntı düzeylerinde olmak üzere mekan bilimlerinde yürütülen köy enstitüsü araştırmalarında en çok ele alınan örnektir. Örneklerin incelenmesinde farklı veri türleri ve araştırma yöntemleri kullanılmıştır (Şek. 1).

Şekil 1

Köy Enstitüsü Yerleşkelerini İncelemede Kullanılan Araştırma Yöntemleri / *Research Methods Used in Examining Village Institute Campuses*

Mekan bilimlerinde hazırlanan köy enstitüsü araştırmalarında birincil ve ikincil veriler kullanılmış olup, veri kaynakları önceki araştırmalar, belgeler, yerleşkeler ve insanlardır. Çalışmaların tamamında literatür araştırması, %79'unda arşiv araştırması ve %82'sinde gözlem ve / veya görüşme içeren alan araştırması yapılmıştır.

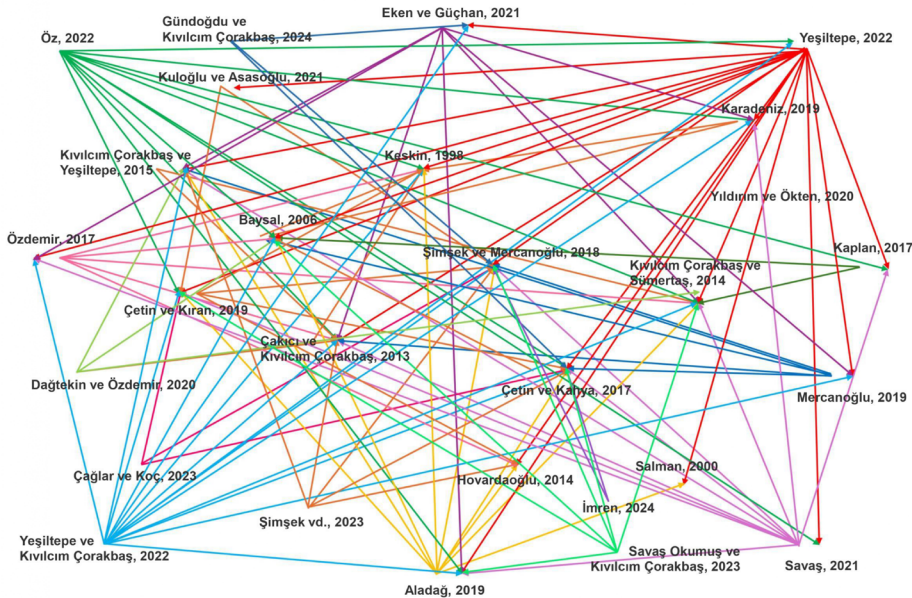
Analiz edilen çalışmalarda, literatür araştırması kapsamında diğer bilim alanlarında Köy Enstitüleri üzerine yazılan makale, tez, kitap ve bildirilerden yoğun bir şekilde yararlandığı, ayrıca konuya ilişkin yerel / ulusal gazetelerde çıkan haberlerin, Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesinin, köy enstitüsü binaları tescil raporlarının, hatıratların, mektupların, Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan yasal düzenlemelerin, kalkınma planlarının, TÜİK istatistiklerinin ve çeşitli internet kaynaklarının incelendiği tespit edilmiştir. Lisansüstü tezlerde en az 78, en çok 275 olmak üzere ortalama 141 adet, makalelerde ise en az 12, en çok 68 olmak üzere ortalama 33 adet kaynak kullanılmıştır.

İncelenen çalışmalarda, arşiv araştırması kapsamında başta Mimarlar Odası Ankara Şubesi Arşivi, Harita Genel Müdürlüğü Arşivi ve İsmail Hakkı Tonguç Arşivi olmak üzere, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüklerinin arşivlerinden, köy enstitüsü yerleşkelerinde halihazırda eğitim veren okulların arşivlerinden ve belediye arşivlerinden faydalanılmıştır. Bu arşivlerden, yazılı belgelerin yanı sıra yerleşkelerin

konumunu, mimarisini, açık alanlarını, mekansal düzenlemesini, inşasını ve yerleşkelerdeki yaşantıyı gösteren tarihi fotoğraflar; plan, kroki ve haritalar ile yerleşkelerin gelişim sürecini ortaya koyan hava fotoğrafları temin edilmiştir.

Analiz edilen çalışmaların %79'unda gözlem yöntemi kullanılmıştır. Gözlem kapsamında genellikle yerinde tespit, eskiz çalışması ve fotoğrafla belgeleme yapılmıştır. İki adet araştırmada ise bunlara ek olarak sistematik ölçüm içeren röleve çalışması da yapılmıştır. Mekan bilimlerinde hazırlanan köy enstitüsü araştırmalarının %50'sinde görüşme yoluyla veri toplanmıştır. Ancak, günümüzde eski köy enstitüsü mezunlarına ulaşmak yaş, göç ve vefat gibi nedenlerle pek mümkün olmadığı için görüşmeler çok az sayıda enstitü mezunuyla gerçekleştirilebilmiştir. Daha çok ilköğretmen okulu ve öğretmen lisesi mezunları ve yöneticileri ile görüşülmüştür. Araştırmaların yöntem ve kaynakça bölümleri incelendiğinde Mualla Eyüboğlu Anhegger, İvriz Köy Enstitüsü mezunları, Akçadağ Köy Enstitüsü mezunları, Hasanoğlu, Arifiye ve Göl yerleşkelerinde (ilk öğretmen okulu ve öğretmen lisesi olduğu dönemlerde) eğitim gören eski mezunlar, Arifiye Köy Enstitüsü öğretmeni, Arifiye'de Necmettin Erbakan Yüksekokul Müdürü, Keirtepe Anadolu Lisesi Müdürü, Akçadağ Anadolu Öğretmen Lisesi Müdürü ve Arifiye İlköğretmen Okulu öğretmenleri ile görüşme yapıldığı tespit edilmiştir. Görüşme yapılan 14 araştırmadan beşinde yalnızca 1 kişi ile görüşme yapıldığı, en çok görüşme içeren çalışmada 12 kişi ile mülakat yapıldığı belirlenmiştir.

Çizelge 10
Atıf Ağı Analizi / Citation Network Analysis

Analiz kapsamında incelenen makale ve lisansüstü tezlerde en çok atıf yapan çalışmalar ve atıf yaptıkları çalışma sayısı:
Yeşiltepe, 2022 (19); Yeşiltepe ve Kıvılcım Çorakbaşı, 2015 (14); Öz, 2022 (11); Savaş, 2021 (10); Aladağ, 2019 (9); Eken ve Güçhan, 2021 (7)

Analiz kapsamında incelenen makale ve lisansüstü tezlerden en çok atıf alan çalışmalar ve atıf aldıkları çalışma sayısı:
Şimşek ve Mercanoğlu, 2018 (12); Çetin ve Kahya, 2017 (11); Baysal, 2006 (10);
Kıvılcım Çorakbaşı ve Sümertaş, 2014 (9); Keskin, 1998 (9); Çakıcı ve Kıvılcım Çorakbaşı, 2013 (8); Çetin ve Kiran, 2019 (8)

Araştırmaların Özgünlüğü, Literatüre Katkısı ve Önemi

Çizelge 9’da sunulan verilerin ve Çizelge 10’daki atıf ağı analizinin gösterdiği gibi, mekan bilimlerinde yürütülen köy enstitüsü araştırmaları birbirinden beslenmiş, ancak birbirini tekrar etmemiştir. Birçoğu alanında ilk olan bu çalışmalar özgündür ve önemlidir. Çünkü, hazırlanan lisansüstü tezlerde ve makalelerde yeni bilgiler üretilmiş, sonraki çalışmalara ve uygulamalara rehberlik edecek önemli politika ve araştırma önerileri geliştirilmiş, yanı sıra köy enstitüsü araştırmalarında Coğrafi Bilgi Sistemlerinin kullanımı, lidar tarama teknolojisinin kullanımı ve anların analitik bir yaklaşımla incelenmesi gibi metodolojik yenilikler getirilmiştir. Böylece hem genel olarak Köy Enstitüleri literatürüne hem de mimarlık ve şehir planlama alanlarında Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığı, koruma, kırsal kalkınma ve kırsal planlama literatürüne katkı yapılmıştır. Ayrıca, İngilizce yazılan çalışmalarla, Köy Enstitülerine ilişkin üretilen mekansal bilginin evrensel olarak erişilebilirliği artırılmıştır.

POLİTİKA VE ARAŞTIRMA ÖNERİLERİ

Politika Önerileri

Mekan bilimlerinde yürütülen köy enstitüsü çalışmaları, yerleşkelerin korunması ve yeniden işlevlendirilerek kullanılmasına yönelik önemli politika önerileri ortaya koymuştur. “Araştırmaların Bağlamı, Ele Alınan Kavram ve Konuları” başlığı altında sunulan bu öneriler araştırmacılar, politika yapımcılar ve uygulayıcılar (merkezi ve yerel) tarafından dikkatle değerlendirilmelidir. Ayrıca, yerleşkelerin günümüz koşullarında çevreleriyle birlikte modern bir köy örneği teşkil edecek şekilde ele alınması için, kırsal alanların sürdürülebilir gelişmesini amaçlayan akıllı kırsal kalkınma ve akıllı köy gibi birbiriyle ilişkili güncel yaklaşımlar da dikkate alınmalıdır. Bu çerçevede, önceki çalışmaların sunduğu politika önerilerini destekler nitelikte ve onlara ek olarak:

Erken Cumhuriyet Dönemi’nin kırsal modern eğitim mirası olan köy enstitüsü yerleşkeleri, köyün ve köylünün kalkınmasına ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan katkı sağlayacak şekilde yeniden işlevlendirilerek korunmalıdır. Bunun için, yalnızca yapıların ya da daha geniş kapsamlı olarak yerleşke bütünüünün korunması değil, enstitülerin içinde yer aldıkları bağlamla birlikte değerlendirilmesi sağlanmalıdır. Bu çerçevede, kırsalda değişimin yönlendirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması için, yanı sıra tarımsal kalkınmanın ötesinde akıllı ve sürdürülebilir bir kırsal kalkınmanın¹¹ tüm ülkeye dengeli bir şekilde dağılması için köy enstitüsü yerleşkeleri akıllı kırsal planlama¹² kapsamında bütüncül olarak ele alınmalıdır. Bu doğrultuda iklim değişikliği, gıda ve enerji güvenliği gibi 21. yüzyılın koşullarına ve ihtiyaçlarına uygun modern teknolojiler kullanılmalı, kırsalın değişen yapısı¹³ dikkate alınmalı, geniş bir bakış açısıyla ve disiplinler arası bir yaklaşımla, yerleşkelere ve çevresindeki alanlara ilişkin politika ve stratejiler belirlenmelidir. Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinin kırsaldaki en önemli uygulamalarından biri olan ve büyüklüğü 150 ile 7000 dekar arasında değişen eski köy enstitüsü yerleşkeleri, yere özgü ve katılımcı bir kırsal planlama çerçevesinde yeniden modern bir köy örneği teşkil edecek şekilde geliştirilmeli ve yerleşkelerin bölgelerinin merkezi durumuna gelmesi sağlanmalıdır. Bunun için, eski köy enstitüsü yerleşkelerinin akıllı köy¹⁴ teknolojilerinin geliştirildiği, uygulandığı ve tanıtıldığı bir kırsal kalkınma üssü haline gelmesi sağlanmalıdır. Bu bağlamda yerleşkelerde akıllı köy eğitim, araştırma, inovasyon ve uygulama merkezi olarak akıllı Köy Enstitüleri kurulmalıdır. Akıllı Köy Enstitüleri akıllı ve sürdürülebilir kırsal kalkınmaya yönelik özgün bir model olarak geliştirilmeli ve Köy Enstitülerinin kuruluşunda olduğu gibi planlı bir şekilde ele alınmalıdır. Bu çerçevede, bütün Köy Enstitülerinin mevcut durumu yerinde tespitle yerleşke ve yapı ölçeğinde çalışılmalı, buldukları bölgelerin günümüzdeki nüfus yoğunluğu, sosyo-ekonomik-ekolojik durumu ve kalkınma yönünden gereksinimleri gözetilmeli, fikir hayata geçirilmeden önce, disiplinler arası bir yaklaşımla bir dizi araştırma, hazırlık ve deneme yapılmalı, böylece nihai şeklini almalıdır.

¹¹ Kırsal kalkınma tarımsal kalkınmadan farklı olarak, hem ekonomik gelişmeyi amaçlamakta hem de insani, sosyal ve çevresel hedefler içermektedir. Bu bağlamda, kırsal kalkınma bir yandan sağlık, eğitim ve diğer sosyal hizmetleri kapsarken, bir yandan da tarımı teşvik etmek, turizm ve rekreasyonu geliştirmek için çok sektörlü bir yaklaşım ortaya koymaktadır (Pain ve Hansen, 2019). Güncel bir yaklaşım olan akıllı kırsal kalkınma çerçevesinde ise yenilik, eğitim ve araştırma faaliyetleriyle kırsal alanlarda gelişme sağlanmaktadır (Cömertler, 2024).

¹² Akıllı kırsal planlama çerçevesinde, kırsal alanları gerçek zamanlı olarak izlemek, yönetmek ve düzenlemek, yanı sıra çevresel şoklara verilen yanıtları takip etmek için modern bilgi iletişim teknolojilerinden yararlanılmaktadır (Scott ve ark., 2019).

¹³ Geçtiğimiz yüzyılda kırdan kente doğru yaşanan göçle birlikte gerçekleşen demografik değişimin yanı sıra küresel ekonominin ve tarım politikalarının etkisiyle, doksanlı yıllardan sonra kırsal alanlarda önemli değişimler gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, kırsal tarımla özdeş olma niteliği aşmıştır. Ayrıca, kırsal alanlar eski homojenliğini yitirmiş, üretim, tüketim ve koruma işlevlerinin bir arada bulunduğu çok işlevli bir yapıya dönüşmüştür (ayrıntılı bilgi için bkz. Ögdül, 2019).

¹⁴ Kırsal kalkınmada yeni bir model olarak gelişen akıllı köy yaklaşımı nesnelere interneti tabanlı iklim akıllı tarım, akıllı hayvancılık, gıda güvenliği, akıllı kırsal turizm, akıllı yönetim, akıllı enerji, akıllı su yönetimi, akıllı atık yönetimi, akıllı sağlık ve akıllı eğitim gibi uygulamalar içermektedir (akıllı köy modeli ve teknolojileri hakkında bkz. Patnaik ve ark., 2020). Akıllı köy yaklaşımı kırsal topluluklara ekonomik büyümeyi desteklemek, yenilikçi tarım uygulamaları ve teknikleri ile kaynak kullanımını optimize etmek, çevresel etkileri en aza indirmek, dijital teknolojilerle kaliteli eğitime erişmek, dijital platformlar vasıtasıyla topluluk bağlarını güçlendirmek ve afetlere hazırlık gibi önemli faydalar sağlamaktadır. Ancak, bu yaklaşımın gelişmesinde, kırsal nüfusun düşük eğitim seviyesi ve yeniliklere direnç göstermesi önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu nedenle, kırsal toplumun ve ilgili paydaşların akıllı köy teknolojileri ve uygulamaları konusunda bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi çok önemlidir (ayrıntılı bilgi için bkz. Cömertler, 2024).

Araştırma Önerileri

Mekan bilimlerinde üretilen köy enstitüsü araştırmaları ile sonraki çalışmalar ve politika uygulamaları için önemli bir bilgi birikimi sağlanmıştır. Ancak, gelişmekte olan bu literatürde araştırma ihtiyacı olan alanlar halen mevcuttur. Örneğin, mevcut köy enstitüsü çalışmalarında akıllı kırsal kalkınma, akıllı kırsal planlama ve akıllı köy gibi kırsaldaki sorunların çözümüne ve kırsal alanların sürdürülebilir gelişmesine odaklanan güncel yaklaşımlarla ilişki henüz kurulmamıştır. Ayrıca, yerleşke ölçeğinde ortaya konulan hatırı sayılır bilgi birikiminden farklı olarak, yapı ölçeğinde literatüre kazandırılan bilgiler görece sınırlı kalmıştır. Bunlara ek olarak, literatürde nicel ve karma nitelikli araştırmaların eksikliği dikkat çekmektedir.

Bu tespitler doğrultusunda ve önceki çalışmaların sunduğu araştırma önerilerine ek olarak; gelecekteki köy enstitüsü araştırmalarında kırsal alanlara yönelik gelişmekte olan güncel yaklaşımlarla ilişki kurulmalıdır. Böyle bir ilişkinin kurulması yukarıda sunulan politika önerilerinin gerçekleştirilmesi için bir zemin oluşturacaktır. Bu bağlamda, örneğin, öncelikli bir pilot çalışma olarak, Türkiye'nin ilk akıllı köyüne (Kasaplar, Koçarlı-Aydın) en yakın mesafedeki yerleşke olması ve önceki araştırmalarla önemli bir bilgi birikiminin ortaya konulmuş olması dikkate alınarak, Ortaklar Köy Enstitüsü yerleşkesi ve çevresi akıllı kırsal planlama çerçevesinde değerlendirilmeli, yerleşkenin akıllı köy enstitüsüne dönüşümü için stratejiler geliştirilmeli, bu doğrultuda mekan bilimleri, mühendislik bilimleri, eğitim bilimleri, iktisadi-idari bilimler, ziraat bilimleri ve ilgili diğer bilim alanlarından araştırmacıların katıldığı çok disiplinli bir araştırma projesi ve / veya doktora tezleri yapılmalıdır.

Ayrıca, sonraki çalışmalarda henüz yapı ölçeğinde ele alınmamış yerleşkeler de incelenmelidir. Araştırmalarda niteliksel yaklaşımların yanı sıra niceliksel ve karma yaklaşımlara yer verilmelidir. Örneğin yerleşkelerin ekonomik değeri, yerel kimliğe ve toplumsal belleğe katkısı anket çalışmaları ve istatistik analizlerle ortaya konulmalıdır. Açıklanan bu hususların yanı sıra, yeni araştırmalarda, özellikle bütünlükten uzak eski köy enstitüsü yerleşke ve yapılarının belgelenmesi, sunumu ve korunması çerçevesinde modern teknolojilerin 3 kullanıma daha çok başvurulmalıdır. Ayrıca, mekan bilimlerinde Köy Enstitüleri literatürünün gelişimine katkı sağlayan kitap, kitap bölümü, bildiri, araştırma raporu vd. çalışmalar sistematik bir şekilde analiz edilmeli ve değerlendirilmelidir. Son bir husus olarak, lisansüstü tez çalışmalarında yardımcı danışman, tez izleme komitesi ve jüri üyeleri aracılığıyla disiplinler arası işbirliği yapılması imkanı değerlendirilmelidir.

SONUÇ

Türkiye'de köyün canlandırılması için geliştirilen ve Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinin kırsaldaki en önemli uygulamalarından biri olan Köy Enstitüleri hakkında günümüze değin pek çok araştırma gerçekleştirilmiştir. 1960'da Kirby'nin doktora teziyle başlayan akademik çalışmalar, 2000'li yıllarda yürütülen çok sayıda araştırma ile geniş bir literatüre dönüşmüştür. Köy Enstitüleri eğitimden tarihe, ekonomiden kamu yönetimine, sosyolojiden güzel sanatlara kadar birçok farklı disiplininin bakış açısından ele alınmış olup, mekan bilimlerinde de Köy Enstitüleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bu makalede mekan bilimlerinde gerçekleştirilen Köy Enstitülerini konu edinen/ ele alan araştırmaların gelişimi, lisansüstü tezler ve makaleler üzerinden değerlendirilmiş olup, hem niceliksel hem de niteliksel bir yaklaşımla sistematik bir şekilde analiz edilmiştir.

Toplam 28 çalışmanın ele alındığı analizde, araştırmanın birinci sorusu çerçevesinde elde edilen bulgulara göre, mekansal açıdan Köy Enstitülerini inceleyen çalışmalar 90'lı yıllarda başlamıştır. Ancak, mekan bilimlerinde Köy Enstitüleri literatürü genel olarak son 10 yılda gelişmiştir. 2000'li yıllarda köy enstitüsü yerleşkelerine ilişkin alınan tescil kararları; kırsal miras, kırsal kalkınma ve kırsal planlama konusundaki gelişmeler; üniversite sayılarındaki artışla birlikte araştırmacı ve araştırma sayısının artması; yanı sıra Köy Enstitülerine olan farkındalığın artması bu ilerlemenin muhtemel nedenleridir.

Araştırmanın ikinci sorusu çerçevesinde yapılan analizlere göre, mekan bilimlerinde yazılan köy enstitüsü makalelerinin büyük bir çoğunluğu mimarlık alanına, bir bölümü de şehir planlama alanına aittir. Tamamına yakını Türkçe yazılan bu çalışmaların ilki 1998 yılında literatüre girmiştir. Günümüze değin, 18 adet köy enstitüsü makalesi önemli dizinlerde taranan ve çoğunluğu ücretsiz olan on bir farklı dergide yayınlanmıştır. Makalelerin önemli bir bölümü meslek odalarına ait dergilerde yer alırken, diğer disiplinlerden farklı olarak, mekan bilimlerinde yazılan makaleler nadiren üniversite dergilerinde yayınlanmıştır. Mimarlık ve şehir planlamanın bir yandan sosyal bilimlerle bir yandan da sanat alanıyla ilişkili olması, ayrıca Köy Enstitülerinin disiplinler arası bir çalışma konusu olması makalelerin mekan bilimleri dergilerinin yanı sıra sanat ve sosyal bilim dergilerinde de yayınlanabilmesini sağlamıştır.

¹⁵ Bir miras alanının somut olmayan kültürel ve tarihi yönünü temsil edebilen ve alanın bütünlüğünün yeniden sağlanmasına yardımcı olabilen çeşitli dijital temsil teknikleri bulunmaktadır. Dijital fotoğrafçılığın, multimedya ve ağ teknolojilerinin, Coğrafi Bilgi Sistemlerinin, sensörlerin, veri yakalama teknolojilerinin, 3B modellemenin, sanal gerçeklik-artırılmış gerçeklik-iyileştirilmiş gerçeklik teknolojilerinin, gerçek zamanlı 3B grafiklerin, dijital yeniden yapılandırmanın ve diğer dijital yöntemlerin kullanımı kültürel mirasın belgelenmesine, yerinde sunumuna ve korunmasına önemli katkılar sağlamaktadır (Savaş Okumuş ve Kıvılcım Çorakbaşı, 2023).

Üçüncü araştırma sorusuna yönelik elde edilen bulgular, mekan bilimlerinde Köy Enstitülerine ilişkin lisansüstü araştırmaların diğer bilim alanlarına kıyasla çok daha geç bir tarihte başladığını, ilk yüksek lisans tezinin 2006'da, ilk doktora tezinin ise 2022'de tamamlandığını, lisansüstü araştırmalarda Köy Enstitülerine olan ilginin önemli ölçüde son yıllarda geliştiğini ortaya koymuştur. Mimarlık lisansüstü programlarının diğer mekan bilim lisansüstü programlarından daha fazla olmasına koşut, mekan bilimlerinde hazırlanan köy enstitüsü tezlerinin çoğunluğu mimarlık, bir bölümü de şehir ve bölge planlama lisansüstü programlarında yazılmıştır. Peyzaj mimarlığı ve iç mimarlık programlarında ise henüz bir lisansüstü tez yazılmamıştır. Tezlerin önemli bir bölümü Türkçe yazılmış olup, en çok lisansüstü tezin hazırlandığı üniversiteler Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'dir. Diğer bilim alanlarından farklı olarak, mekan bilimlerinde köy enstitüsü konulu tezlerin hazırlandığı üniversitelerin tamamı devlet üniversitesi olup, bunların önemli bir bölümü Köy Enstitülerinin kurulduğu illerde yer almaktadır. Ayrıca, yine diğer bilim alanlarından farklı olarak, mekan bilimlerinde köy enstitüsü tezlerinin hazırlandığı programlar, genel olarak, doksanlardan önce kurulan fakültelerde bulunmaktadır.

Dördüncü araştırma sorusu çerçevesinde yapılan incelemenin bulgularına göre, mekan bilimlerinde yürütülen köy enstitüsü çalışmalarında kadın araştırmacılar öncü bir rol üstlenmiş, literatürün gelişmesine önemli katkılar sağlamış, birçok ilki gerçekleştirmiştir. Ayrıca meslek odaları ve sivil toplum kuruluşları araştırmalara sağladıkları desteklerle ve düzenledikleri etkinliklerle mekan bilimlerinde Köy Enstitüleri literatürünün gelişmesine katkı yapmıştır.

Araştırmanın beşinci sorusu çerçevesinde mekan bilimlerinde yürütülen köy enstitüsü araştırmalarının bağlamı, kavram ve konuları incelenmiştir. Yapılan niceliksel ve niteliksel içerik analizlerinde araştırmaların Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığı, Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşmesi, kültürel mirasın korunması, Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal mirasının korunması, mekanın üretimi, eleştirel bölgecilik, kırsal kalkınma ve planlama bağlamında ele alındığı, öne çıkan kavramların Köy Enstitüleri, yerleşkeler ve miras olduğu tespit edilmiştir. Araştırmalarda, öncelikle Köy Enstitülerinin amacı, kuruluşu, tarihsel bağlamı, hazırlık evresi, eğitim modeli, müfredatı ve kapatılması gibi konular ele alınmış, ardından Köy Enstitüleri mekansal açıdan incelenmiştir. Bu çerçevede sıklıkla ele alınan konular, Köy Enstitüleri için yer seçimde gözetilen hususlar, yerleşkeler için açılan ulusal mimari proje yarışmaları, yerleşkelerde yer alan birimler, mimari biçimlenme, küme yaklaşımı, yerleşkelerin mekansal organizasyonu ve imece usulü inşa yaklaşımıdır. Ayrıca, birçok çalışmada köy enstitüsü yerleşkelerinin Erken Cumhuriyet Dönemi modern kırsal mirası oluşu, kültür varlığı olarak değerleri, mevcut

korunma durumları ve korunmasındaki tehditler ortaya konulmuştur. Araştırmalarda yerleşke ölçeğinde önemli bir bilgi birikimi ortaya konulmuştur. Ancak, yapı ölçeğinde literatüre kazandırılan bilgiler görece sınırlı kalmıştır. Politika uygulamaları ve sonraki araştırmalar için ise sınırlı sayıda ancak önemli öneriler geliştirilmiştir.

Altıncı araştırma sorusuna yönelik yapılan analizler, mekan bilimlerinde hazırlanan köy enstitüsü çalışmalarının tamamının nitel araştırma olduğunu; büyük bir çoğunluğunun örnek incelemesi içerdiğini; en çok ele alınan örneğin Hasanoğlu Köy Enstitüsü olduğunu; çalışmalarda literatür incelemesi, arşiv incelemesi ve alan araştırması yapıldığını; bu çerçevede, önceki çalışmalardan ve arşivlerden faydalandığını, köy enstitüsü yerleşkelerinde yerinde tespit, eskiz, fotoğrafla belgeleme ve rölöve çalışması yapıldığını ve görüşmeler gerçekleştirildiğini ortaya koymuştur.

Araştırmanın son sorusu çerçevesinde yapılan incelemeye göre, mekan bilimlerinde yürütülen köy enstitüsü çalışmaları birbirinden beslenmiş ancak birbirini tekrar etmemiştir. Genel olarak metodolojik ya da alansal açıdan yenilikler getirilmiş, yeni bilgiler üretilmiş, önemli politika önerileri sunulmuştur. Böylece hem genel olarak Köy Enstitüleri literatürüne hem de mimarlık ve şehir planlama alanlarında Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığı, koruma, kırsal kalkınma ve kırsal planlama literatürüne katkı yapılmıştır. Söz konusu araştırmalar, literatüre sağladıkları katkılar nedeniyle ve bir çoğu da ilk olma özelliği gösterdiği için önem taşımaktadır.

Sonsöz: Mekan bilimlerinde kadın araştırmacıların öncülüğünde, meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle önemli ölçüde son 10 yılda gelişen Köy Enstitüleri literatürü, genel olarak, yerleşkelerin mimari ve mekansal özelliklerine, planlamasına, kırsal kalkınmaya katkısına ve kültürel miras oluşuna odaklanmakta; Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal modern eğitim mirası olarak köy enstitüsü yerleşkelerinin somut ve somut olmayan tüm değerleriyle birlikte bütüncül bir şekilde korunmasını ve kırsal planlama çerçevesinde ele alınmasını önermektedir. İncelenen çalışmaların ortaya koyduğu bilgi birikimi ve geliştirdiği öneriler araştırmacılar, politika yapımcılar ve uygulayıcılar tarafından dikkatle değerlendirilmelidir. Bunlara ek olarak, köy enstitüsü yerleşkelerinin günümüz koşullarında çevreleriyle birlikte modern bir köy örneği teşkil edecek şekilde ele alınması için kırsal alanlara yönelik gelişen yeni yaklaşımlar dikkate alınmalı, yerleşkelerde akıllı köy enstitüsü kurulmalı ve bu hususlar sonraki araştırmalarda çok disiplinli bir bakış açısından ele alınmalıdır. Ayrıca, gelecekteki araştırmalarda henüz yapı ölçeğinde ele alınmamış yerleşkeler incelenmeli; bütünlükten uzak yerleşke ve yapılarının belgelenmesi ve sunumu için modern teknolojilerden daha çok yararlanılmalı; araştırmalarda niteliksel yaklaşımların yanı sıra niceliksel ve karma yaklaşımlara da yer verilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akyüz, H. (1977). *Türk eğitiminde köy enstitüleri denemesi üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Aladağ, A. (2019). *Conservation of village institutes as a heritage of Early Republican Period: Ivriz Village Institute* [Unpublished master's thesis]. Middle East Technical University.
- Altunya, N. (2002). Köy enstitüleri. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 3(26), 2-11.
- Altunya, N. (2012). *Köy enstitülerine toplu bakış*. Ankara: Eğitim-İş Kültür Yayınları, 4. Baskı.
- Aydın, M. K. (2021). Akçadağ Köy Enstitüsü; kuruluşu, eğitim ve öğretim faaliyetleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(55), 134-166.
- Aysal, N. (2005). Anadolu'da aydınlanma hareketinin doğuşu: Köy enstitüleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 35-36, 267-282. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000047
- Baysal, E. (2006). *Erken Cumhuriyet Döneminde köy mekanına bakış ve köy enstitülerinde mekansal deneyimler* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Baysal, E. (2012). Köy enstitülerinde mekan kurgusu ve mimari yapılanma. E. Işın (Ed.), *Düşünen tohum konuşan toprak Cumhuriyet'in köy enstitüleri 1940-1954 içinde* (136-158). İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Bilir, M. (2003). Köy enstitüleri sisteminde toplum kalkınması süreci. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 1-14.
- Cömertler, S. (2024). Kırsal alanlara yönelik gelişmekte olan akıllı paradigmlar. *Urban 21 Journal*, 2(2), 96-112.
- Çağlar, S. K. ve Koç, C. (2023). Köy enstitülerinin Türkiye'de kırsal alan kalkınmasında ve planlamasındaki yeri ve önemi. *Kent Akademisi Dergisi*, 16(3), 1620-1638. <https://doi.org/10.35674/kent.1095398>
- Çakıcı, S. ve Kıvılcım Çorakbaş, F. (2013). Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü yerleşkesinin tarihçesi ve değerleri. *Mimarlık*, 369. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&-DergiSayi=383&RecID=3034>
- Çalışkan, H. E. (2020). *Türkiye'nin toplumsal hafızasını köy enstitüleri fotoğrafları üzerinden okumak: Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Başkent Üniversitesi.
- Çetin, S. ve Kahya, A. (2017). Kırdan bir modernleşme projesi olarak köy enstitüleri: Aksu ve Gönen örnekleri üzerinden yeni bir anlamlandırma denemesi. *METU JFA*, 34(1), 133-162. <http://dx.doi.org/10.4305/metu.jfa.2017.1.3>
- Çetin, S. ve Kıran, G. (2019). Ortaklar Köy Enstitüsünde modern mimarlığın izleri. *Journal of Arts*, 2(3), 169-180. <https://doi.org/10.31566/arts.2.012>
- Dağtekin, E. E. ve Özdemir, A. (2020). Toplumsal hafızada yok olan kültürel ve mimari miras: Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü. *Mimarlık*, 411, 65-70.
- Eken, E. ve Güçhan, N. Ş. (2021). Construction story of Hasanoğlan Village Institute, Ankara. *TÜBA-KED*, 23, 223-247. <https://doi.org/10.22520/tubaked.2021.23.011>
- Gül, S. S., ve Alican, A. (2014). Cumhuriyet modernleşmesinin Anadolu ateşi: Köy enstitüleri. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10-11, 12-27.
- Gündoğdu, S. ve Kıvılcım Çorakbaş, F. (2024). Formation and transformation of critical modern rural architecture: The case of the Göl Village Institute Campus in Kastamonu, Türkiye. *Planning Perspectives*, 1-26. <https://doi.org/10.1080/02665433.2024.2334823>
- Hızlı, N. (2011). Çevre sistemine dayalı kırsal mimari tasarım: Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü. *Çevre-Tasarım Kongresi* (08-09 Aralık 2011) Yıldız Teknik Üniversitesi 100. Yıl Etkinlikleri (s. 425-436) içinde. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Hovardaoğlu, S. Ç. (2014). Pazarören Köy Enstitüsü'nün sosyo-mekansal etkilerinin değerlendirilmesi üzerine bir kırsal tarih araştırması (1938-1954). *Journal of History School*, 7(XIX), 581-599. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh600>
- Hovardaoğlu, S. Ç. (2021). *Pazarören Köy Enstitüsü (1940-1954)*. Sonçağ Akademi & Kültür Yayınları.
- İmren, A. K. (2024). *Bauhaus'dan köy enstitülerine ekolojik eğitim ve zanaatkarlık*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gebze Teknik Üniversitesi.

- İmren A. K. ve Arıdağ. L. (2022). Bauhaus ve köy enstitülerinde eğitim deneyimleri. *Türkiye'de Mühendislik ve Mimarlığın 250. yılı Sempozyumu* (19-21 Mayıs 2022) içinde. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Kaplan, E. (2017). *Cumhuriyet Döneminde kırsal kalkınma politikaları, örnek bir model: Köy enstitüleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Kapluhan, E. (2012). Atatürk Dönemi eğitim seferberliği ve köy enstitüleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 26, 172-194.
- Karadeniz, E. (2019). *Erken Cumhuriyet Dönemi modernlik arayışının yansımaları: Beşikdüzü Köy Enstitüsü* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Kartal, S. (2008). Toplum kalkınmasında farklı bir eğitim kurumu: Köy enstitüleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 23-36.
- Keskin, Y. (1998). Cumhuriyetin 75. yıldönümünde devrim mimarisi olarak köy enstitülerine resmi geçiş. *Mimarlık*, 284, 8-15.
- Keskin, Y. (2012). Köy enstitüleri için açılan mimari proje yarışması ve sonrası. E. Işın (Ed.), *Düşünen tohum konuşan toprak Cumhuriyet'in köy enstitüleri 1940-1954* (s. 110-135) içinde. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Kıvılcım Çorakbaş, F. (2013a). The use of mud brick in Village Institutes: A modern interpretation of a traditional material in 1940s. *Kerpik'13 - New Generation Earthen Architecture: Learning from Heritage International Conference*, 11-14 September 2013 (s. 207) içinde. İstanbul.
- Kıvılcım Çorakbaş, F. (2013b). Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü yerleşkesinin mekansal tarihi, mimari değerleri ve korunması. K. Kocabaş (Ed.), *Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü 70 yaşında* (s.322-336) içinde. Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları.
- Kıvılcım Çorakbaş, F. (2014). Mimari koruma perspektifinden Ortaklar Köy Enstitüsü yerleşkesi ve Mualla Eyüboğlu. K. Kocabaş (Ed.), *Ortaklar Köy Enstitüsü 70 yaşında* (105-116) içinde, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları.
- Kıvılcım Çorakbaş, F. (2019). Köy enstitüleri. İkinci, S. E. ve Altan, T. E. (Hzr.), *İnci Aslanoğlu için bir mimarlık tarihi dizimi içinde* (1-6), ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Kıvılcım Çorakbaş, F. (2014). Mimari koruma perspektifinden Ortaklar Köy Enstitüsü yerleşkesi ve Mualla Eyüboğlu. K. Kocabaş (Ed.), *Ortaklar Köy Enstitüsü 70 yaşında* (s. 105-116) içinde. Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları.
- Kıvılcım Çorakbaş, F. (2021). Pamukpınar Köy Enstitüsü yerleşkesinin kültürel miras olarak kullanılması. K. Kocabaş (Ed.), *Tanıklıklarla köy enstitüsünden ilköğretmen okuluna Pamukpınar aydınlığı* (s. 106-122) içinde. Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları.
- Kıvılcım Çorakbaş, F. (2022). Köy enstitüleri mimarisi. K. Kocabaş, (Hzr.), B. Ulus (Ed.), *Köy enstitüleri içinde* (448-481), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Kıvılcım Çorakbaş, F. (2023). Köy enstitülerinde yerleşke seçimi ve yapım işleri. F. Gümüşoğlu (Ed.) *Sorularla köy enstitüleri* (s. 113-118) içinde. Cumhuriyet Kitapları.
- Kıvılcım Çorakbaş, F. ve Atalay, B. (2017). Beşikdüzü Köy Enstitüsü yerleşkesi: Mekansal hafızanın yıkımı. K. Kocabaş (Ed.), *Tanıklıklarıyla Beşikdüzü aydınlığı* (s. 113-128) içinde. Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları.
- Kıvılcım Çorakbaş, F. ve Sümertaş, F. M. (2012). Köy enstitüleri projesinin ilk tohumu: Çifteler Köy Enstitüsü. *Eskiyeşi*, 49, 18-23.
- Kıvılcım Çorakbaş, F. ve Sümertaş, F. M. (2014). Çifteler Köy Enstitüsü yerleşkelerinin mekansal süreklilik ve dönüşümleri. *Mimarlık*, 380, 78-82.
- Kıvılcım Çorakbaş, F. ve Yeşiltepe, A. D. (2015). Köy enstitüsü yerleşkelerinde eğitim sistemi değişikliklerinin mekansal yansımaları: Erzurum Pulur Köy Enstitüsü yerleşkesi. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10-11, 149-165.
- Kıvılcım Çorakbaş, F. ve Yeşiltepe, A. D. (2016). Köy enstitüleri, Bauhaus ve eğitimin mekanı. K. Kocabaş (Ed.), *Eğitimde yeni arayışlar* (s.123-138) içinde. Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları.
- Kirby, F. (1960). *The Village Institute Movement of Turkey: An educational mobilization for social change* [Doktora Tezi]. Columbia Üniversitesi.
- Kirby, F. (1962). *Türkiye'de köy enstitüleri*. İmece Yayınları.
- Köy Enstitüleri Kanunu (1940). Resmi Gazete. Sayı:4491, 22 Nisan.

- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Thousand Oaks, Sage.
- Kuloğlu, N. ve Asasoğlu, A. O. (2021). Village institutes as a design approach. *Journal of Design for Resilience in Architecture and Planning*, 2(2), 250-265. <https://doi.org/10.47818/DRArch.2021.v2i2023>
- Küçükcan, İ. (2008). Köy enstitüleri ve Çifteler (Ç.K.E) örneği. *TMMOB Eskişehir Kent Sempozyumu* (s.219-224) içinde. Eskişehir.
- Kürkçüoğlu, E., Argın, G., Tepeli, Ö. ve Hamurcu, A.U. (2019). Planlamada görsel iletişim araç ve teknikleri. T. K. Koramaz (Ed.), *Kentsel planlamada anlatım teknikleri* (s. 57-77) içinde. Ninova Yayıncılık.
- Mercanoğlu, C. (2019). *Relationship between sense of belonging and social production of space: Analysis of Hasanoğlan High Village Institute* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Mukul, İ. (2010). Mekanın yeniden kullanımı bağlamında köy enstitüleri. *Kuruluşunun 70. Yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu, 14-17 Nisan 2010* (s. 794-804) içinde. Kastamonu Üniversitesi.
- Ögdül, H. (2019). Kırsal alanların değişimi ve kırsal planlama çerçevesinde bir değerlendirme. *Mimarist*, 66, 41-49.
- Öz, D. Ş. (2022). *Kırklareli Kepirtepe Köy Enstitüsü yerleşkesinin belgelenmesi ve koruma yaklaşımı* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Özdemir, A. (2017). *Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü koruma ve kullanım durumu* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dicle Üniversitesi.
- Pain, A. ve Hansen, K. (2019). *Rural development*. Routledge.
- Patnaik, S., Sen, S. ve Mahmoud, M.S. (Eds.). (2020). *Smart village technology: Concepts and developments*. Springer.
- Saban, F. D., Doğan, E., Tüter, R., Delibaş, R. ve Yüceer, H. (2019). *Düziçi Köy Enstitüsü yerleşkesinin yeniden değerlendirilmesi. XI. Uluslararası Sinan Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 199-208) içinde. Trakya Üniversitesi.
- Saban, F. D., Yüceer, H., Tüter, R., ve Delibaş, R. (2017). Village institutes as witnesses of the fading past: The case of Düziçi Village Institute. *International Conference on Conservation of Architectural Heritage and Urban History* (s. 130-138) içinde. İstanbul.
- Salman, A. (2000). Kayseri-Pazarören Köy Enstitüsü. *Mimarlık*, 292, 48-50.
- Savaş, H. (2021). *Erken Cumhuriyet Dönemi mimari mirasının korunması, yorumu ve sunumu: Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Savaş Okumuş, H. ve Kıvılcım Çorakbaş, F. (2023). Understanding, interpreting and presenting heritage sites that lack integrity: The case of the old Arifiye Village Institute Campus. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 40(1), 175-204. <https://doi.org/10.4305/METU.JFA.2023.1.8>
- Scott, M., Gallent, N. ve Gkartzios, M. (2019). Planning rural futures. M. Scott, N. Gallent ve M. Gkartzios (Ed.), *The Routledge companion to rural planning* (s.633-644) içinde. Routledge.
- Şimşek, G. ve Mercanoğlu, C. (2018). Bir planlama örneği olarak köy enstitüleri deneyimi. *Planlama*, 28(3), 261-281. <https://doi.org/10.14744/planlama.2018.32548>
- Şimşek, G., Mercanoğlu, C. ve Küçüköğlu, H. (2023). Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nün kuruluşundan günümüze yerleşke bazında mekansal analizi. *Planlama*, 33(2), 266-287. doi:10.14744/planlama.2023.24482
- Tonguç, İ. H. (1998). *Eğitim yohuyla canlandırılacak köy. Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları*.
- Türkoğlu, P. (1993). Dünden bugüne eğitimimiz ve köy enstitüleri. *Abece*, 80, 23-25.
- URL 1. <https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz>
- Yeşiltepe, A. D. (2022). *Modernleşmenin kırsaldaki izleri: Köy enstitüleri yerleşkelerinin miras değerleri ve korunmaları üzerine bir çalışma* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Eskişehir Teknik Üniversitesi.
- Yeşiltepe, A. D. ve Kıvılcım Çorakbaş, F. (2022). Kırsal modernin izini sürmek: Mualla Eyüboğlu Anhegger'in Pulur ve Ortaklar yerleşkeleri. *Mimarlık*, 428, 62-71.

Yıldırım, M. Z. S. ve Ökten, H. (2020). Köy enstitülerinin ilk mezunları ve onların okulları: Milas-Kapıkırı İlkokulu. *Megaron*, 15(3), 384-398. DOI: 10.14744/MEGARON.2020.15921

Yılmaz, N. Y., Esen, S. ve Akandere, O. (2023). Türkiye’de köy enstitülerine yönelik çalışmaların sistematik incelemesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(3), 941-958. <https://doi.org/10.38151/akef.2023.93>

Çizelge 9Araştırmaların Özgünlüğü, Önemi ve Literatüre Katkısı / *Originality and Importance of Studies, and their Contribution to Literature*

Araştırma	Açıklama
Keskin (1998)	Mimarlık alanında köy enstitüleri üzerine yazılan ilk makaledir. Mekan bilimlerinde köy enstitülerine ilişkin farkındalık oluşmasına katkı sağlamış, kendisinden sonraki bir çok çalışmada değerlendirilmiştir. Mekan bilimlerinde gerçekleştirilen ve Mualla Eyüboğlu Anhegger ile görüşme içeren ilk ve tek çalışmadır.
Salman (2000)	Pazarören Köy Enstitüsü yerleşkesinin korunamama sorununa dikkat çekmiştir.
Baysal (2006)	Mimarlık alanında köy enstitüleri üzerine yazılan ilk lisansüstü tez, köy enstitülerini mekansal açıdan ele alan ilk kapsamlı çalışma, Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve Kepirtepe Köy Enstitüsü yerleşkelerinin mekansal ve mimari özelliklerine ilişkin ilk detaylı çalışmadır. Kendisinden sonra yapılan dokuz lisansüstü tezin yedisinde değerlendirilmiştir (bkz. Çizelge 10).
Çakıcı ve Kıvılcım Çorakbaşı (2013)	Köy enstitüsü yerleşkeleri miras değerlerini konu alan ilk makaledir. Araştırmada köy enstitüsü yerleşkelerinin miras değerleri Hasanoğlan Köy Enstitüsü örneğinde ortaya konulmuştur. Kendisinden sonraki bir çok çalışmada değerlendirilmiştir.
Kıvılcım Çorakbaşı ve Sümertaş (2014)	Çifteler Köy Enstitüsü yerleşkesinin tarihsel süreçte gelişimini, mimari ve mekansal özelliklerini, küme yaklaşımını, açık yeşil alan düzenlemesini ele almıştır. Kendisinden sonraki bir çok çalışmada değerlendirilmiştir.
Hovardaoğlu (2014)	Şehir planlama alanında Pazarören Köy Enstitüsü'nü inceleyen ilk makaledir. Pazarören Köy Enstitüsü'nde eğitim, eğitim yapıları ve Enstitü'nün kırsaldaki sosyo-mekansal etkileri ortaya konulmuştur.
Kıvılcım Çorakbaşı ve Yeşiltepe (2015)	Pulur Köy Enstitüsü'nü mekansal bilimlerinde inceleyen ilk makaledir. Yerleşkenin mimari ve mekansal özellikleri, süreç içinde gerçekleşen mekansal dönüşümü ortaya konulmuştur. Köy enstitülerinin yerleşke ölçeğinde tescillenmesi ve korunması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.
Çetin ve Kahya (2017)	Aksu ve Gönen Köy Enstitüsü yerleşkelerinin mekansal ve mimari özelliklerini Erken Cumhuriyet Dönemi'nin kırsaldaki modernleşmesi bağlamında inceleyen ilk ayrıntılı ve karşılaştırmalı makaledir. Kendisinden sonraki bir çok çalışmada değerlendirilmiştir (bkz. Çizelge 10). Çalışma, mekansal bilimlerinde hazırlanan ve Web of Science - AHCI'da taranan ilk köy enstitüsü makalesi olması bakımından da önemlidir.
Kaplan (2017)	Şehir ve bölge planlama alanında köy enstitüleri üzerine yazılan ilk lisansüstü tezdur. Mekan bilimlerinde köy enstitülerini kırsal kalkınma politikaları bağlamında ele alan ilk çalışmadır.
Özdemir (2017)	Akçadağ Köy Enstitüsü'nü mekansal açıdan inceleyen ilk kapsamlı çalışmadır. Yerleşkenin mekansal oluşumu ve dönüşümü ele alınmış, miras değerleri tanımlanmış, kültürel miras olarak korunması için restorasyon yaklaşımı ve yapı ölçeğinde yeniden işlevlendirme önerileri geliştirilmiştir.
Şimşek ve Mercanoğlu (2018)	Köy enstitüsü modelinin dayandığı temelleri, kuruluş öncesi denemeleri, yasal zemini, eğitim yöntemi ve müfredatın özgünlüğünü, enstitülerdeki kolektif üretim sürecini, yöreye özel üretimlerle yer vurgusunu, yerleşke ortamında eğitimi, köy enstitülerinin ülkedeki dağılımının bölgesel bir yaklaşımla ele alınmış olmasını ve enstitülerin eğitim kurumu olmanın ötesinde bir kalkınma aracı olmasını birlikte değerlendirerek, köy enstitülerinin kuruluş ve işleyişindeki planlı ele alışı bütüncül bir şekilde ortaya koymuştur. Çalışma mekansal bilimlerinde yazılan makale ve lisansüstü tezlerde sıklıkla değerlendirilmiştir (bkz. Çizelge 10).
Aladağ (2019)	Mimarlık alanında köy enstitüleri üzerine yazılan ilk İngilizce lisansüstü tezidir. İvriz Köy Enstitüsü üzerine mimarlık alanındaki ilk kapsamlı çalışmadır. Yerleşkenin mekansal oluşumu ve dönüşümü ortaya konulmuş, Erken Cumhuriyet Dönemi mirası olarak korunması ve sürdürülebilirliği için öneriler ve ilkeler geliştirilmiştir. Köy enstitüsü yerleşkeleri miras değerlerini ve önemini İvriz Köy Enstitüsü örneğinde ortaya koyan ilk çalışmadır.
Çetin ve Kıran (2019)	Ortaklar Köy Enstitüsü yerleşkesini modern mimarlık ekseninde incelemiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinin kırsaldaki izlerine ilişkin bilgi birikiminin artmasına katkı yapmıştır. Kendisinden sonraki bir çok çalışmada değerlendirilmiştir.
Karadeniz (2019)	Mekan bilimlerinde Beşikdüzü Köy Enstitüsü üzerine yapılan ilk lisansüstü tezdur. Köy enstitüleri mimarisini - Beşikdüzü örneğinde - Erken Cumhuriyet Dönemi mimari yaklaşımları açısından ele alan ilk ayrıntılı çalışmadır.
Mercanoğlu (2019)	Şehir ve bölge planlama alanında köy enstitüleri üzerine yazılan ilk İngilizce lisansüstü tezidir. Mekan bilimlerinde yürütülen köy enstitüsü araştırmaları arasında yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanan ilk çalışmadır. Enstitülere sosyo-mekansal açıdan yaklaşılmış, Hasanoğlan Köy Enstitüsü örneğinde toplumsal mekan üretimi ile aidiyet ilişkisi incelenmiştir.
Dağtekin ve Özdemir (2020)	Özdemir (2017)'in yüksek lisans tezine temellenen çalışma, mekansal bilimlerinde Akçadağ Köy Enstitüsü'nü konu alan ilk makaledir.
Yıldırım ve Ökten (2020)	Köy enstitüsü mezunlarının çalıştıkları okulları mekansal bakış açısıyla ele alan ilk çalışmadır.
Eken ve Güçhan (2021)	Köy enstitüsü yerleşkelerinin yapım öyküsünü Hasanoğlan örneğinde ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan ilk çalışmadır. Eski öğrenci ve öğretmenlerin anıları sistematik ve analitik bir şekilde ele alınarak yerleşkenin gelişimi ortaya konulmuştur.
Kuloğlu ve Asasoğlu (2021)	Köy enstitülerini bir tasarım yaklaşımı olarak ele alan ilk çalışmadır.
Savaş (2021)	Arifiye Köy Enstitüsü üzerine mimarlık alanında yürütülen ilk kapsamlı çalışmadır. Köy enstitüsü yerleşkelerinin mekansal analizi kapsamında gerçekleştirilen restitüsyon çalışmasında Coğrafi Bilgi Sistemleri teknolojisini kullanan ilk lisansüstü tezdur. Köy enstitüsü yerleşkeleri miras değerlerini Arifiye örneğinde ortaya koyan ilk çalışmadır. Yerleşkelerin korunmasında katılımcı yaklaşımın gerekliliğine dikkat çekilmiş, paydaş tanımlaması yapılmıştır.

MEKAN BİLİMLERİNDE KÖY ENSTİTÜSÜ ARAŞTIRMALARININ GELİŞİMİ, SİSTEMATİK BİR ANALİZ

Öz (2022)	Köy enstitüsü yerleşkelerinin belgelenmesi kapsamında lidar tarama teknolojisi kullanılarak rölöve, hasar tespit ve bozulma analizi çalışmaları gerçekleştiren ilk lisansüstü tezdır. Keşirtepe Köy Enstitüsü yerleşkesinin miras değerleri ortaya konulmuş, modern mimarlık mirası olarak korunması için öneriler geliştirilmiş, koruma sürecinin çok paydaşlığına dikkat çekilmiştir.
Yeşiltepe (2022)	Mimarlık alanında köy enstitüleri üzerine hazırlanan ilk doktora tezidir. Bütün köy enstitülerini yerleşke ölçeğinde inceleyen ilk çalışmadır. Yapı ölçeğinde analiz yapan 3 örneklilik çalışmadır. Köy enstitüleri için Coğrafi Bilgi Sistemleri veri tabanı oluşturulmuş, bütün köy enstitülerine yönelik miras değerleri tanımlanmıştır. Köy enstitüsü yerleşkelerinin yalnızca tek yapı ölçeğinde değil; somut ve somut olmayan bütün değerleriyle, yapı ölçeğinde ve yerleşke ölçeğinde bütüncül bir şekilde korunması, “yerleşke” olarak tescil edilmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Önemli ve özgün politika önerileri geliştirilmiştir.
Yeşiltepe ve Kıvılcım Çorakbaş (2022)	Odağında Mualla Eyüboğlu Anhegger, Pulur ve Ortaklar Köy Enstitüleri vardır. Projelerini Mualla Eyüboğlu Anhegger’in hazırladığı Pulur ve Ortaklar Köy Enstitüsü yerleşkelerinin mekansal ve mimari özellikleri incelenmiştir. Farklı iklim bölgelerinde yer alan ve farklı topografik özellikler sunan köy enstitülerini mekansal açıdan karşılaştırmalı olarak ele alan ilk çalışmadır. Yerleşkelerin bütüncül olarak korunmasına dikkat çekilmiştir.
Çağlar ve Koç (2023)	Köy enstitülerinin kırsal kalkınma ve planlamaya etkisi ele alınmış, enstitülerde yöreye özgü gerçekleştirilen tarımsal üretimler ve hayvancılık faaliyetleri açıklanmıştır.
Şimşek ve ark. (2023)	Hasanoğlan Köy Enstitüsü’nün mekansal organizasyonu, yerleşkedeki ortak alanlar, yerleşke içi erişilebilirlik, açık alan kademelenmesi ve yerleşkedeki mekansal dönüşüm incelenmiş, yerleşkenin bütüncül bir anlayışla ve aslına uygun yeni işlevler kazandırılarak korunması önerilmiştir. Hasanoğlan Köy Enstitüsü’ne ilişkin bilgi birikiminin artmasına katkı yapmıştır.
Savaş Okumuş ve Kıvılcım Çorakbaş (2023)	Savaş (2021)’in yüksek lisans tezine temellenen çalışmada, Arifiye Köy Enstitüsü’nün tarihi, eğitsel ve mimari değerleri incelenmiş, somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri ele alınmıştır. Çalışmada, bir miras alanının somut niteliklerinin bütünlüğünün kaybolması durumunda, alanın somut olmayan kültürel niteliklerinin belgelenmesi, yorumlanması ve yerinde sunumunun kapsamlı bir şekilde incelenmesinin, alanın önemini iletmede uygun bir metodoloji olduğu savunulmuştur. Bu yaklaşımın kültürel miras alanlarının korunması için elzem olan bütünlüğü geri kazandırmanın alternatif bir yolu olabileceğine dikkat çekilmiştir.
İmren (2024)	Zanaat eğitiminin Bauhaus ve köy enstitülerindeki mekansal kurguları ve pratikleri incelenmiş, mimarlık eğitimi bağlamında tartışılmıştır.
Gündoğdu ve Kıvılcım Çorakbaş (2024)	1980’lerde ortaya çıkan eleştirel bölgecilik kuramından yararlanılarak, Kastamonu Göl Köy Enstitüsü örneğinde modern planlama yaklaşımları ile yerel ve kırsal mimari özellikler arasındaki diyalektik ilişki ve geçişler tartışılmıştır. Kültürel mirasa bir nesneden ziyade bir süreç olarak yaklaşmıştır. Çalışma, mekan bilimlerinde hazırlanan ve Web of Science - SSCI’da taranan ilk köy enstitüsü makalesi olması bakımından da önemlidir.

